

πατρίδα· τί ὠφελεῖ; θέλω νὰ μὲ μάθης νὰ πολεμῶ δι' αὐτήν. "Οχι! Ζαμπέλιε, ὅχι πρέπει νὰ ἐπιστρέψης· ὠφελιμώτερον εἶναι εἰς τὸ γένος μας νὰ ἐνεργῇς ἀπὸ τὴν Λευκάδα ὅ,τι μᾶς χρειάζεται, αὐτὸς εἶναι ὁ ἰδικὸς σου πόλεμος διὰ τὴν πατρίδα, ἰδικὸς μας εἶναι νὰ ξεσπαθῶνῶμεν δι' αὐτήν».

Ὁ Ζ. δὲν ἐπείσθη καὶ ἡ φαντασία του ὄνειρεύεται σπαθὶ ἐπαναστάτου, ὁσμὴν πυρίτιδος καὶ παιᾶνας ἐλληνικοὺς εἰς ἐλληνικὰ ὄρη ἀντηχοῦντας.

Ἐντούτοις τράπεζα πατριωτικὴ παρατίθεται, κάθηνται εἰς αὐτήν ὁ προωρισμένος μάρτυς τοῦ Καρπενησίου καὶ ὁ μέλλον τραγωδοποιὸς αὐτοῦ χωρὶς νὰ προβλέπωσι καὶ οἱ δύο τὴν μέλλουσαν ταύτην σύμπτωσιν. Προπόσεις διὰ τὴν πατρίδα ἐγείρονται, τραγωδεῖ ὁ Βότζαρης τὸ ἀφελὲς ἐκεῖνο ἄσμα τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ τεθῇ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἰδίαν του τραγωδίαν ὑπὸ τοῦ φίλου του ποιητοῦ, ἐγείρονται, ὁ Ζ. συσκευάζει τὰ ἐνδύματά του διὰ νὰκολουθήσῃ τὸν ἥρωα, ὅτε γραπτὴ διαμαρτύρησις ἐκ μέρους τοῦ συνεπιτρόπου του Σούνδια καὶ ἄλλη ἐκ τῆς Κερκυραϊκῆς Ἑταιρίας τὸν ἀποτρέπει καὶ τὸν παρακαλεῖ ὡς ἀναγκαῖον εἰς τὴν Ἑταιρίαν διὰ τῆς Ἑλλάδος τὰ πράγματα. Ὁ Βότζαρης ὁ γενναῖος Βότζαρης τὸν προτρέπει τότε νὰ πεισθῇ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν ἐταίρων, ἀσπάζονται ἀμοιβαίως καὶ ἀναχωροῦν. Ἦσαν τὰ πρῶτα καὶ τελευταῖα φιλήματα. Τίς οἶδεν ἐὰν ὁ ἦχος αὐτῶν ἔλεγεν! «—Ἐγὼ θὰ ἀποθάνω» «καὶ ἐγὼ θὰ σὲ ὑμνήσω». Ἐπανελθὼν ὁ Ζαμπ. καὶ τοὺς αὐτοὺς κινδύνους ἀπεφυγὼν, ἐπειδὴ, ἐὰν συνελαμβάνετο, ἔπρεπε κατὰ τὸν ἐπίσημον τῶν Ἀγγλῶν νόμον νὰ φονευθῇ, συνομιλεῖ μετὰ τοῦ συναδέλφου του Σούνδια, προσκαλεῖ τοὺς ἐταίρους εἰς συνεδρίασιν καὶ τοὺς ἐκθέτει τὴν ἀνάγκην τοῦ Σουλίου καὶ πρῶτος καταβάλλει 200 δίστηλα, 150 μετ' αὐτὸν ὁ Σούνδιας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς οἱ λοιποί, ὥστε ἐγένοντο 700 δίστηλα, τὰ ὁποῖα μὲ πολλὰς μαχίμους παρασκευὰς ἐπέμφθησαν εἰς Μεσολόγγι. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ καὶ ἕως ὅτου νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Μάρκος εἰς τὴν πατρίδα του, τὸ Σοῦλι τὸ ἀνίκητον Σοῦλι εἶχε παραδοθῇ εἰς τοὺς Τούρκους διὰ τῆς ἐνεργείας ἄλλων Τούρκων, τῶν Ἀγγλῶν, οὔτινες ἔλαβον τὴν εὐγενῆ φροντίδα νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν Ἀσσον τῆς Κεφαλληνίας τοὺς παραδοθέντας Σουλιώτας καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν ἐκεῖ, ὅτε προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μάρκου νὰ τρέξωσιν εἰς τὴν Στερεάν. — Οἱ φιλόανθρωποι Ἀγγλοι! Τοὺς ἐμπόδισαν φαίνεται διὰ νὰ μὴ σφαγῶσιν ὑπὲρ μιᾶς λέξεως «Πατρίς». Ἀπηλπισμένος ὁ Μάρκος ἔγραψε τότε εἰς τὴν Ἑταιρίαν, ποῦ θέλουσι νὰ στείλῃ τὰ χρήματα, διότι πλέον τοῦ εἶναι περιττά, ἡ δὲ Ἑταιρία τοῦ ἀπήντησε

νὰ τὰ κρατήσῃ διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσουν εἰς τὴν ἐπαπειλουμένην πολι-
ορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ὡς μετὰ ταῦτα ἐχρησίμευσαν.

Αἱ τῶν φίλων προτροπαί, καὶ βέβαια χεὶρ Κυρίου, ἐκράτουν τὸν
Ζαμπ. καὶ φλογιζόμενος ἀπὸ τὸν θεῖον ἔρωτα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν
σφοδρὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, δὲν ἤρπαξε τὰ ὄπλα, ἵνα
ἐκβῇ καὶ λάβῃ μέρος προσωπικὸν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Ἐξόχως δὲ τὸν
ἐκράτουν αἱ ἐκ Κερκύρας ἐπιστολαὶ τῶν Ἐφόρων, οἵτινες ἐζήτουν νὰ
μείνῃ ὁ Ζ. εἰς Λευκάδα ὡς ἀναγκαῖος διὰ τὰς ἀνταποκρίσεις μὲ τὴν
Πελοπόννησον καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἐπιχειρήσεις
καὶ ἐργασίας. Πόσον ἐδαπάνησε καὶ ἐκοπίασε καὶ ἐκινδύνευσε μέχρι τοῦ
1826, ὅτε ἐστάλῃ δικαστὴς εἰς τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν μόνος αὐτὸς
γινώσκει. Εἶναι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μερικὰ ἔργα του, τὰ ὅποια πρέπει
ἐξ ἀνάγκης νὰ μείνωσι κρύφια, διότι ἐκθέτουσι καὶ ἐκεῖνον καὶ ἄλλα
πρόσωπα. Πέντε φορὰς μετρεῖ ὅτι ἐκβῆκε κρυφὰ εἰς τὴν ἀπέναντι
Ἀκαρνανίαν (εἰσαγγελεὺς ὢν καὶ ἀκολούθως δικαστὴς) διὰ ὑποθέσεις
δεινὰς τοῦ ἀγῶνος, μὲ μέγαν κίνδυνον, ὥστε ἂν ἡ Ἀγγλο-Ἴονικὴ διοί-
κησις τὸν ἐκράτει βέβαια τὸν ἐθανάτωνε. Δὲν εἶναι ὁμῶς νὰ ἀποσιω-
πηθῇ τὸ ἀκόλουθον. Πολλοὶ τῶν σταλέντων ἐνόπλων Λευκαδίων εἰσέ-
βαινον κρυφὰ εἰς τὴν νῆσον μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς τὸν
ἀγῶνα. Πολλοὺς δὲ τούτων ἡ ἄγρυπνος διοίκησις κρατήσασα ὑπέβαλεν
εἰς δίκην, συστήσασα τριμελῆ ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς
καὶ ἓνα Ἑπτανήσιον. Ὁ Ζαμπ. ἦτον ἐκεῖνος μὲ τοὺς ἄλλους, ὅστις
ἐπεμψε τοὺς ὑποδίκους εἰς τὸν ἀγῶνα. Ποῖα θλίψις λοιπὸν νὰ τοὺς ἴδῃ
ὑποδίκους; Τί μετεχειρίσθη καὶ ἔφθασε νὰ κατορθώσῃ; Νὰ γίνῃ μέλος
τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ὁ εἰς τῶν Ἀγγλῶν ἦτον
ὁ Κ. Βένσης ὅστις ἔλαβε Πάργιον γυναῖκα καὶ λαλεῖ καλῶς τὴν ἑλλη-
νικὴν μας καὶ ἦν εὖνους ὡς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ φίλος τοῦ
Ζαμπελίου. Αὐτὸν πείθει καὶ ἡ πλειονοψηφία τοὺς ἀθωώνει (δι' ἑλλειψιν
τάχα σημείων καὶ ἀποδείξεων) τοὺς Λευκαδίους ὑποδίκους, ἐκτὸς δύο
πληρέστατα ἀποδεδειγμένων, ὥστε δὲν ἠδύναντο, εἰμὴ νὰ τοὺς καταδι-
κᾶσιν εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας μόνον μῆνας φυλάκισιν. Ὅ,τι δὲ πολὺ ἔτι
ἠγρύπνει ὁ Ζαμπ. ἦτο νὰ μὴ κτυπηθῇ ἡ Πρέβεζα, πλὴν ἀπὸ δυνάμιν
ἀρκοῦσαν τὴν κρατήσῃ καὶ ἐλευθερώσῃ, καὶ ὁμοῦ νὰ τὴν βαστάξῃ
ἔπειτα ἀπὸ τὰς τῆς Ἡπείρου τουρκικὰς δυνάμεις, διότι ὁ λαὸς Ἑλλήν
τῆς Πρεβέζης εὕρισκετο εἰς τοῦ λύκου τὸ στόμα καὶ καθημερινὰ ἐφοβού-
μεθα μὴ οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες Ἀλβανοὶ βάλῃσι σπαθὶ εἰς τοὺς χριστια-

νούς. Καί πόσον υπέφερε καί ἐκοπίασε καί μετεχειρίσθη ἵνα μὴ συμβῇ τοῦτο τὸ δυστύχημα.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας καί ὁ Κεφαλλήν Δανιήλ Πανᾶς, βουλόμενος χωρὶς παραμικρὰν τῆς ξηρᾶς ἢ θαλάσσιον δύναμιν, νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Πρέβεζαν, ἐζήτει ἀπὸ τοὺς ἐν Λευκάδι φιλικούς 40 ἢ 50 ναύτας, μελετῶν μὲ αὐτοὺς νὰ δράμῃ διὰ νυκτός, νὰ κυριεύσῃ δύο ἢ τρία τουρκικὰ πλοῖα (Κιρλανκίτζια), τὰ ὁποῖα εὐρίσκοντο εἰς τὸν λιμένα τῆς Πρεβέζης καί ἐφύλαττον τὴν ἄνοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καί μὲ αὐτὰ τὰ πλοῖα ἔπειτα, ἀναστατουμένου τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς Πρεβέζης νὰ κτυπήσῃ καί κυριεύσῃ τὴν πόλιν. — Ἦναντιώθησαν σφοδρῶς εἰς τοῦτο ὁ Ζ. καί οἱ φιλικοὶ καί ἐπροσπάθησαν ὅλαις δυνάμεσι νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν. Εἰς μάτην ὅμως· λαβὼν οὗτος κρυφίως ὀλίγους ναυτικούς Λευκαδίους ὥρμησε τὴν νύκτα καί ἐρῆσεν ἑξαφνα νὰ κυριεύσῃ καί ἐν τῶν πλοίων. Τὰ δὲ ἄλλα καί αἱ τουρκικαὶ ἐκεῖ δυνάμεις τοὺς ἐκτύπησαν, καί ἀνέλαβον τὸ πλοῖον· αὐτὸς διωχθεὶς ἀνέβη εἰς τὴν ἀντικρὺ στερεὰν καί ἐσώθη μὲ τοὺς ναύτας, ἐξ ὧν δύο ἔμειναν πληγωμένοι. Ποῖος φόβος τότε μὴ ὁ διοικητὴς τῆς Πρεβέζης, Βεκήρ Ἀγᾶς καί οἱ κάτοικοι Ἀλβανοί, βάλλωσι σπαθί εἰς τοὺς ταλαιπώρους Πρεβεζίους! Παρεπονέθησαν ὅμως διὰ τοὺς ναύτας εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Λευκάδος καί τῆς Ἀγγλο-ιονικῆς ἐξουσίας καί τί υπέφερεν ὁ Ζ. ὑποψιασθεὶς ἔτι μᾶλλον τοῦ κινήματος ἐκεῖνου ἀρχηγός. Ὁ Ζ. παρεκίνησε τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ νὰ στείλωσι στολίσκον ὅπως κρυφίως ἔμβῃ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πρεβέζης εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καί ἐμποδίσῃ τὰς εἰσβολὰς καί ἐχθροπραξίας τῶν Ἀλβανῶν Τούρκων, οἵτινες διὰ τοῦ κόλπου ἀπὸ Πρεβέζης ἐκβαίνον εἰς Λουτράκιον καί ἐστράτευον εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καί Αἰτωλίαν καί ἐλεηλάτουν καί ἐζώγρουν. Ὅθεν διὰ προτροπῆς τοῦ ἦλθον τότε ὀλίγα μικρὰ πλοῖα μὲ τὸν ἐξ Ἀγκῶνος Βασσᾶνον καί ἀνδρείως πολέμησαντες (καί ἦσαν τὰ στενὰ ἢ ἡ εἰσόδος τοῦ κόλπου τῆς Πρεβέζης σκεπασμένα μὲ κανόνια, ἔτι δὲ ἦσαν πολλοὶ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες ἐτουφέκιζαν). Ἐχοντες εὐδίων τὸν ἄνεμον, ὅσον τάχιστα ἀπέβησαν εἰς τὸν κόλπον ὅπου ἔμειναν ὅχι ὀλίγους μῆνας, πολιορκοῦντες τρόπον τινα τὴν Πρέβεζαν καί ἐμποδίζοντες ἀπόβασιν καί πᾶσαν κοινωνίαν μὲ τὴν Ἀκαρνανίαν. — Ἀλλ' ἡ κυρία ἐκδούλευσις τῶν Λευκαδίων φιλικῶν καί τοῦ Ζαμπελίου ἦτο νὰ μανθάνωσι παντοιοτρόπως διὰ κατασκόπων καί ἄλλων κρυφίων μέσων τὰ κινήματα, τὰ σχέδια καί ὅλα τὰ ἄλλα τῶν Ἀγγλων, οἵτινες ἐφάνησαν ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔτι δὲ

καὶ τὰς συμβουλὰς ὅσας ἔδιδον πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τὰς πρὸς αὐτοὺς ἄλλας βοηθείας των καὶ τοὺς Ἀγγλοὺς ὅσους κρυφίως τὴν νύκτα ἐπήγαιναν καὶ ὠμίλουν μὲ τὰς τουρκικὰς ἐξουσίας καὶ νὰ τὰ δηλοποιῶσιν ἀμέσως πρὸς τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ καὶ Πελοποννήσῳ Ἑλληνας. Ἐνὰ οὐδὲν ἔκαμνον οἱ Ἀγγλοὶ εἰς Κέρκυραν καὶ Λευκάδα καὶ τὰς ἄλλας νήσους, χωρὶς πάραυτα διὰ δαπανηρῶν κρυφίων μέσων νὰ τὸ μάθωσιν οἱ φιλικοὶ Λευκάδος ἵνα τὸ δηλοποιῶσιν εὐθὺς πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Τὸ αὐτὸ ἔκαμον, ὅτε τὸ λαμπρὸν Σούλι πεισθὲν ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς ὅτι τάχα ἡ Ἐπανάστασις ἔπαυσε καὶ ὁ Δράμαλης ἐκυρίευσεν τὴν Πελοπόννησον ἀπεφάσισε νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Τούρκους ὡς καὶ ἐπαραδόθη καὶ ἔφερον οἱ Ἀγγλοὶ τοὺς Σουλιώτας εἰς τὴν Ἀσσον τῆς Κεφαλληνίας. Ὁ Ζαμπ. ἔστειλε πεζοδρόμον εἰς Σούλιον νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς Σουλιώτας εἰς τὰς ψευδεῖς ἐκείνας εἰδήσεις καὶ νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ διὰ τῆς ἀναγκαιᾶς εἰς αὐτοὺς τροφῆς, ὅτι ὁ Μάρκος Βότζαρης εἰς Μεσολόγγιον ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου ὁ ἴδιος καὶ μὲ πεζὰς δυνάμεις νὰ τοὺς φέρῃ· ἀλλὰ διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν καὶ διὰ τὰ ἐμπόδια ὅσα ὁ πεζοδρόμος ἀπῆντησεν ὥστε νὰ ἔμβῃ εἰς Σούλιον ἔφθασεν οὗτος ἐκεῖ μίαν ὥραν καὶ ἐν τέταρτον ἄφοῦ εἶχε γίνει ἡ συνθήκη τῆς παραδόσεως, καὶ ἄφοῦ ἡ προβλεπτικὴ ἀγγλικὴ ἐξουσία ἔλαβεν εὐθὺς ὅλα τὰ μέτρα ἵνα μὴ οἱ Σουλιῶται ὁσμὴν λαβόντες τῶν ψευδῶν ἐκείνων εἰδήσεων καὶ μεταμεληθέντες ἐκκλίνωσι.

Καὶ ὅτε ὁ κείμενος Γ. Καραϊσκάκης, πολιορκουμένου τοῦ Μεσολογγίου, ἐξώθεν ἰστάς εἰς τοὺς βάλτους καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἀκαρνανίας ἐκτύπα τοὺς ἀπὸ Ἠπείρου ἐρχομένους Τούρκους εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκούντων τὸ Μεσολόγγιον Τούρκων καὶ ἐζώγρει τὰς τροφὰς καὶ τὰ ζῶα, καὶ ἐμπόδιζε τὴν κοινωνίαν μεταξὺ των, οἱ φιλικοὶ τῆς Λευκάδος καὶ ὁ Ζαμπέλιος πολλάκις τὸν ἐρωδιάζαν μὲ εἰδήσεις καὶ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ τὸν ἔπεμψε Λευκαδίους ὀπλίτας ὅχι ὀλίγους.

Ἡ Λευκὰς ἔτι ἦτο τὸ πέραμα τῶν ξένων δυτικῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων ὅσοι διέβαινον πρὸς βοήθειαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὅθεν τοὺς πρώτους καιροὺς μάλιστα ἤρχοντο καὶ ἐστέλλοντο ἐκεῖθεν πολλοί. Ὅθεν ἀπὸ τοὺς ἐν Λευκάδι φιλικούς καὶ τὸν Ζαμπέλιον ἐδέχοντο καὶ ἐρωδιάζοντο εἰς πᾶν ἀναγκαῖον καὶ ἐστέλλοντο εἰς τὴν ἀντικρυς Ἀκαρνανίαν διὰ τὸ Μεσολόγγιον.

ΕΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟΝ

Τὸ Πρακτορεῖον γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀγκῶνος (1798-1799).

Ἐν φυλλαδίῳ¹ δημοσιευθέντι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπεδείξαμεν ἐν συντόμῳ τὰς γενομένας συνδιασκέψεις μεταξὺ τοῦ ἐκτελεστικοῦ Διευθυντηρίου καὶ τινων Ἑλλήνων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν Ἑλλάδα. Ἐν τῇ λίαν συνοπτικῇ ἐκείνῃ ἐκθέσει τῶν γεγονότων ἐμνημονεύσαμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου σύστασιν Πρακτορείου γαλλικοῦ ἐμπορίου ἐν Ἀγκῶνι, καὶ εἵπομεν ὅτι τὸ ἐμπορικὸν τοῦτο Πρακτορεῖον κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ἦτο τοιοῦτον, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἀποκλειστικὸν εἶχε σκοπὸν νὰ προσελκύσῃ περὶ ἑαυτὸ πάντας τοὺς φιλελευθέρους καὶ δραστηρίους ἄνδρας, ὅπως διαβιβάσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπλα καὶ πολεμφοῦδια.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι πολὺ ὀλίγον γνωστὸν· ὀλίγοι ἱστορικοί, ἵνα μὴ εἰπώμεν οὐδεὶς, ἐμνημόνευσαν αὐτοῦ πρὸ ἡμῶν· τούτου ἕνεκεν ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἐν λεπτομερείᾳ ἐκθεσιν τῶν κατ' αὐτό, ἐφωδιασμένοι ἤδη δι' ἐπισήμων ἐγγράφων ἀνεκδότων, ἅτινα ἀντεγράψαμεν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν Ὑπουργείου ἐν Παρίσις καὶ ἐξ ὧν προκύπτουσι τὰ ἐξῆς.

Τὴν 24 Ὀμιχλῶδους² (brumaire) τοῦ 7ου ἔτους τῆς Δημοκρατίας, συνεπέειξ ἐπιμόνων παροτρύνσεων τοῦ Κωνσταντίνου Σταμάτη, Ἑλλήνος τὴν καταγωγὴν, ἀλλ' εἰς γαλλικὴν ὑπηρεσίαν διατελοῦντος (αὐτοῦ τούτου οὗτινος ὁ κ. Αἰμίλιος Λεγκράν ἐδημοσίευσε τὴν σπουδαϊοτάτην ἀλληλογραφίαν), τὸ Ἐκτελεστικὸν Διευθυντήριον ἀπεφάσισε τὴν ἐν Ἀγκῶνι σύστασιν Ἐμπορικοῦ Γαλλικοῦ Πρακτορείου.

Δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς ὑπὸ χρονολογίαν 7 Παγετώδους³ (frimaire)

¹ Le Directoire et les Grecs. Paris 1900.

² 3/14 Νοεμβρίου 1798.

³ 16/27 Νοεμβρίου 1798.

ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς ἀνεκοίνου πρὸς τὸν συνάδελφόν του Ὑπουργόν ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν τὸν κρύφιον σκοπὸν τῆς συστάσεως τοῦ ἐν λόγῳ Πρακτορείου. «Θὰ ἐννοήσητε εὐκόλως, ἔλεγεν, ὅτι τὸ ἱδρυμα τοῦτο, κατ' ἐπιφάνειαν ἐμπορικόν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι πράγματι ἢ σύλλογος ἐπαναστατικὸς διὰ τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀλβανίας, τῆς Πελοποννήσου κ.λ.π. ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης, ἣτις ἀπὸ τεσσάρων περίπου αἰῶνων κρατεῖ ὑπὸ τὸν σκληρότατον τῶν ζυγῶν τὰ λείψανα ἔθνους ἄλλοτε τοσοῦτον ἐνδόξου». Καὶ ὁ Ταλλεϋράνδος ἐζήτησε τὴν εἰς τὸ Πρακτορεῖον ἀποστολὴν διαβατηρίων, πραγματικῶν πιστοποιητικῶν, τὰ ὅποια τοῦτο ὤφειλε νὰ διανέμῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας πλοιάρχους, οἵτινες ἤθελον κριθῇ ἄξιοι ἐμπιστοσύνης, ὅπως μὴ ἐνοχλῶνται κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν αἵτινες ἤθελον ἀνατεθῇ εἰς αὐτούς.

Δύο ἡμέρας μετὰ ταῦτα ὁ Ὑπουργὸς ἀπέστειλε τρεῖς ἐτέρας ἐπιστολάς περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ὧν δύο πρὸς τὸν Ζουμπέρ, ἀρχιστράτηγον τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ στρατοῦ, καὶ πρὸς τὸν Δουβοά, γενικὸν ἐπίτροπον ἐν Κερκύρᾳ, ἐντελλόμενος αὐτοῖς νὰ συνδράμωσι τὸ Πρακτορεῖον παντὶ σθένει, τὴν δὲ τρίτην πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Δημοκρατίας ἐν Ῥώμῃ, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ ἐν λόγῳ Πρακτορείου τυπογραφικὰ στοιχεῖα ἑλληνικὰ καὶ τουρκικά.

Δι' ἐπιστολῆς ἀποσταλείσης ἐκ Τουρίνου τὴν 4^{ην} Χιονώδους ¹ (nivôse) ὁ πολίτης Σταμάτης ², πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, ἀνακοινοῖ τῷ Ὑπουργῷ ὅτι ὁ στρατηγὸς Ζουμπέρ, πρὸς ὃν εἶχεν ἐπιδώσει τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, θεωρεῖ ὡς ἐπιβλαβὴ πᾶσαν διάστασιν τῶν Δυνάμεων καὶ πιστεύει ὅτι κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τὸ μέρος τὸ ὅποιον τὸ Πρακτορεῖον ὀφείλει νὰ λάβῃ, πρέπει νὰ εἶναι καθαρῶς θεωρητικόν. Ἐν τούτοις ὁ Σταμάτης δὲν ἔχασε τὸν καιρὸν του, ἦλθεν εἰς συνάφειαν μετὰ Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Ἰταλίας, τῶν ὁποίων ἐγνώριζε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα, ἐδέχετο πᾶσαν συνδρομὴν καὶ ἐμελέτα ὅλας τὰς γνώμας, ὡς

¹ 13/24 Δεκεμβρίου 1798.

² Ὁ Σταμάτης δὲν ἦτο μόνος ἐν Ἀγκῶνι, διότι ἡ Κυβέρνησις τῷ εἶχε δώσει ὡς συνεργάτας δύο Γάλλους, ὧν ὁ εἰς τούλάχιστον, ὁ πολίτης Γκοδέν, δὲν εἶναι ἄγνωστος· τὸ παρελθὸν αὐτοῦ ἦτο ἀρκούντως θεωρητικόν, τὸ δὲ μέλλον του ἔτι μᾶλλον τοιοῦτον ἐγένετο. Καὶ ὄντως οὗτος εἶναι ὁ σύζυγος τῆς ὡραίας Ἑλληνίδος περὶ ἧς ἀναφέρει ἡ δούκισσα Ἀβραντὲς εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτῆς καὶ ἣτις διὰ τῆς καλλονῆς τῆς ἀνεστάτωσε τὴν κοινωνίαν ἐπὶ τῆς ὑπατείας καὶ τῆς αὐτοκρατορίας.

ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ στρατηγοῦ Μπελέρ περὶ εἰσαγωγῆς στρατοῦ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, τὸ ὁποῖον ἐπισυνάπτει ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν του. α' Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ μετὰ τῶν Γάλλων ἐνωσίς των, ἔγραψεν ἐν αὐτῷ, δύναται νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς Δαρδανέλλια, Κωνσταντινούπολιν» κλπ.

Εὐρίσκεται παρὰ τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείῳ μακροτάτη καὶ λίαν σπουδαία ἐκθεσις τῆς 13^{ης} Ζερμινάλ (Germinal)¹ περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἡ ἐπιτροπὴ προτείνει τὴν ἀποστολὴν καὶ συντήρησιν μυστικῶν ἀποστόλων εἰς τὸν Μωρέαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον, εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ νὰ διανείμῃ διὰ τῶν Πρακτόρων αὐτῶν, ἢ καὶ δι' ἄλλων ἐπὶ τούτῳ ἀποσπελλομένων, διάφορα μικρὰ δῶρα εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ Μωρέως, καθὼς καὶ εἰς τοὺς καθολικοὺς τῆς Ἀλβανίας. Αὕτη νομίζει ὅτι διὰ τὴν ἀσφαλεστέραν καὶ ταχυτέραν μεταφορὰν αὐτῶν ἀπὸ ἐνὸς μέρους εἰς ἄλλο, ἀνάγκη νὰ ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσίν της μερικὰ ἐλαφρὰ πλοῖα. Συνιστᾷ πρὸς τούτοις τὴν σύστασιν ἐπαναστατικοῦ Σὺλλόγου, ἀπαρτιζομένου ὑπὸ Ἑλλήνων νοσημόνων καὶ φιλοπατρίδων, ὅστις θὰ ἔχῃ πρῶτιστον ἔργον νὰ διευθύνῃ τὴν ἐκτύπωσιν ἐφημερίδων, προκηρύξεων καὶ διαφόρων ἄλλων ἐγγράφων, ἅτινα ἐν ἀφθονίᾳ θέλει διασκορπίσει ἀνὰ πάσας τὰς ἀνωτέρω χώρας. Ἐπίσης δὲ θέλει ἐπιδιώξῃ τὸν σχηματισμὸν ἑλληνικῆς φάλαγγος, τῆς ὁποίας ὁ πυρὴν δεόν νὰ ζητηθῇ μεταξὺ τῶν λειψάνων τῶν συνταγμάτων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀλβανίας, ἅτινα ἦσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλ' ὅπως ἡ ἐπιτροπὴ κατορθώσῃ σπουδαῖόν τι καὶ ὠφέλιμον ἔργον, ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἀνοίξῃ αὐτῇ πίστωσιν κατ' ἐλάχιστον 400,000 φράγκων. Καὶ αὐθις μετὰ δέκα πέντε ἡμέρας ὁ Κωνσταντῖνος Σταμάτης ἀπευθύνει πρὸς τὸν Γαλλεῦράνδον ἰδιαιτέρόν τι ἐγγράφον ἐζήτει τὴν ἀδειαν ὅπως ἰδρύσῃ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐπαναστατικόν τινα Σύλλογον. Ὁ Σύλλογος οὗτος, τῷ ἔγραφε, θέλει ἀνταποκρίνεσθαι μετὰ τοῦ Μωρέως διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Κωνσταντίνου Μιχαλοπούλου ἐκ Πατρῶν, κατ' εὐθείαν δὲ μετὰ τοῦ Ζανέτ μπέη, ἀρχηγοῦ τῶν Μανιατῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ ἐπιτροπὴ διελύθη.

¹ $\frac{22 \text{ Μαρτίου}}{2 \text{ Ἀπριλίου}}$ 1799.

ὁ Σταμάτης καθ' ἣν στιγμὴν ἐμελλε ν' ἀνακληθῇ ἀπευθύνει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τὴν 29^{ην} τοῦ Χιονώδους (nivôse) (7/18 Ἰανουαρίου 1800), 8^{ον} ἔτος τῆς Δημοκρατίας, ἐκθεσιν περιληπτικὴν ἀλλὰ πλήρη περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐν Ἀγκῶνι.

Παραθέτομεν κατωτέρω ἀκριβῆς ἀντίγραφον αὐτῆς.

1. «Ἐφωδιάσθην, λέγει, διὰ καταλόγου τῶν εἰς τὰ διάφορα τῆς Ἑλλάδος καὶ Αὐστρίας μέρη διεσπαρμένων Ἑλλήνων, οἵτινες εἶναι γνωστοὶ διὰ τὸ πρὸς τὸν ὀθωμανικὸν δεσποτισμὸν μῖσος αὐτῶν καὶ ἱκανοὶ νὰ συνδράμωσι τοὺς σκοποὺς μου, διὰ τοῦ ζήλου των καὶ τῆς ἀφοσιώσεώς των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· οὗτοι ἦσαν ἄλλοι τόσοι ἀπόστολοι, τοὺς ὁποίους εἶχον προορίσει διὰ τὴν διάδοσιν τῶν καλῶν ἀρχῶν. Εἴκοσι πέντε ἐξ αὐτῶν ἐμελλον ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκ Τεργέστης, ὅπως μεταβῶσιν εἰς Θεσσαλίαν.

2. «Ἐπελήφθην ἀλληλογραφίας μετὰ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου τοῦ Σκουτάρεως, ὅστις μάλιστα προεκάλεσε ταύτην, καὶ μοὶ ὑπέσχετο τὴν σύμπραξιν ἐνὸς Ἀλβανοῦ πρίγκιπος, ὅστις ἀνεξάρτητος ὢν ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς Ζέντας, ἔλεγεν ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ δώδεκα χιλιάδας ἀνδρείους». (Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου εὐρίσκεται μετὰ τῶν ἐγγράφων τοῦ Πρακτορείου, ἅτινα εἶναι κατατεθειμένα ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ ἐν Ἀγκῶνι προξενείου)¹.

3. «Κατώρθωσα νὰ διαδόσω διὰ παντοίων μέσων μέγαν ἀριθμὸν ἐγγράφων ἐντύπων καὶ χειρογράφων² προωρισμένων νὰ διεγείρωσι τὰς σκέψεις καὶ τὴν φυσικὴν δυσἀρέσκειαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τουρκίας.

4. «Διωργάνωσα ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐπὶ τῶν ὁρέων, εἰς ἀπόστασιν λευγῶν τινῶν ἀπὸ τοῦ Ἀργυστολίου, εἶδος συνόδου πατριωτικῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐνησχολοῦντο περὶ τὰ μέσα τοῦ νὰ μορφώσωσιν ὅπα-
δοὺς εἰς τὸν Μωρέαν καὶ νὰ προπαρασκευάσωσι τοὺς κατοίκους εἰς

¹ Παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς μας δὲν κατώρθωσαμεν νὰ μᾶς ἀνακοινωθῇ ὁ φάκελος οὗτος.

² Ἐπανεύρομεν ἐν Παρισίοις τὸ σχέδιον μιᾶς τῶν προκηρύξεων αὐτῶν, χρονολογουμένης ἀπὸ 2 Παγετώδους (frimaire 22 Νοεμβρίου) καὶ συντεταγμένης ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Γκοδὲν κατὰ διαταγὴν τοῦ Διευθυντηρίου· μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου Σταμάτη. Τὴν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ φιλολογικῷ καὶ ἱστορικῷ σημειωματαρίῳ Carier τοῦ Σεπτεμβρίου 1900.

ἐπανάστασιν, ἥτις ἐμελλε νὰ ἐκτραγῇ ταυτοχρόνως μετὰ τῶν ἐξεγέρσεων αἵτινες θὰ ἐλάμβανον χώραν ἐπὶ ἄλλων μερῶν».

Μετὰ τῆς ἐκθέσεως ταύτης λήγει ἡ ἀλληλογραφία ἡ διαμειφθεῖσα μεταξὺ Σταμάτη καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἡ ἐπελθοῦσα εἰρήνη μεταξὺ Γαλλίας καὶ Τουρκίας ἡ ἐπικυρωθεῖσα διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων¹, ἐμελλε νὰ διακόψῃ ἐπὶ τινα χρόνον τὰς γαλλικὰς ἐνεργείας, ὁ δὲ Ναπολέων νὰ ἐπαναλάβῃ βραδύτερον τὸ σχέδιον τοῦ Διευθυντηρίου.

ΣΠ. ΠΑΠΠΑΣ

¹ 21 Vendémiaire an X (2/14 Ὀκτωβρίου 1801).

ΑΡΚΑΔΙΚΑ ΧΩΡΙΚΑ ΠΕΡΙΠΑΙΓΜΑΤΑ

(Λαογραφικά σημειώματα¹).

ΙΓ'

Ὅποιος ἱκακκάβωσε
νὰ ῥεκακκαβώση,
δὲν ἦταν ῥάφακας,
δὲν ἦτανε κριάρι,
ἦταν μούλαρος,
ἦταν κρίσικας.

Ἀναφέρεται εἰς τοὺς Βυτιναίους. Ὅτε ὁ Ἰμβραῆμ ἐδήου τὴν Γορ-
τυνίαν, ἐπτάκις πυρπολήσας τὴν Βυτίαν², οἱ ἀδύνατοι τῶν κατοίκων
αὐτῆς κατέφευγον εἰς τὸ παρακείμενον σπηλαιῶδες καὶ κατάφυτον ἐξ
ἐλατῶν *Θαυμάσιον ὄρος*³ (κοινῶς *Πατερίσα*⁴). Ἐκεῖ ἔπαθόν ποτε ἐξ
ἐντελοῦς ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐλλείψεως κρέατος ἀναγκαίου
τότε διὰ τοὺς ἀδυνάτους καὶ καταπεπονημένους φυγάδας. Οὕτως ἐχόν-
των τῶν πραγμάτων, παρατυχὼν Στεμνιτσιώτης τις ἀνέλαθεν ἐφ' ἄδρᾱ
πληρωμῇ νὰ προσφέρῃ σφακιὰ εἰς τοὺς πειναλέους Βυτιναίους, ἀλλ' ὁ
πονηρὸς κατελθὼν εἰς τὴν πεδιάδα συνέλαθεν ἕνα ὄνον ὡς καὶ τινα ἡμίον-
ον ἐγκαταλειμένους, ἅτε ἀχρήστους ὑπὸ τοῦ γήρατος ὄντας, ἐσφαξε
καὶ ἐξέδειρεν αὐτοὺς καὶ παρουσίασε πρὸς ἐσπέραν εἰς τοὺς ἐν τῷ ὄρει
Βυτιναίους τὸν μὲν ὄνον ὡς ἔλαφον, τὸν δὲ ἡμίονον ὡς κριόν. Πράγ-
ματι δὲ ὁ ὄνος καὶ ὁ ἡμίονος ἐπιστεύθησαν ὡς κριὸς καὶ ἔλαφος, κατε-
τεμαχίσθησαν καὶ διενεμήθησαν εἰς τοὺς ἐν τῷ ὄρει, ἀφοῦ ὑπὸ πάν-

¹ Βλ. σελ. 96.

² Π. Παπαζαφειροπούλου Μεθυδριάς, σελ. 13.

³ Πausανίου Ἀρκαδικά, XXVI, 2.

⁴ Πρβλ. Παπαζαφειροπούλου ἐνθ' ἄνωτέρῳ, σελ. 77 κ. ἐ.

των ἐπηνέθη ἡ δραστηριότης τοῦ Στεμνιτσιώτου, ὅστις λαβὼν τὴν συμπεφωνημένην ἀμοιβὴν παραχρῆμα ἀπῆλθεν. Ἀλλὰ τις τῶν λαβόντων μερίδα ἐκ τῶν σφακτῶν δεόμενος ζωμοῦ ἐμαγείρευσε τὰς μερίδας διὰ νυκτός, ἐκ δὲ τῆς γεύσεως κατενόησε τέλος ὅτι προύκειτο περὶ ὄνου καὶ ἡμιόνου, ὅθεν ἅμα τῇ αὐγῇ διακήρυξε, ἐτελάλισε, ὅτι ὅποιος ἔθηκε τὸ σφακτὸν εἰς τὸν λάβητα πρὸς ἔψησιν (=ἐκακκάβωσε) νὰ ἔξεκακκαβώσῃ, διότι δὲν ἦσαν τὰ σφακτὰ λάφακας (=ἔλαφος), οὔτε κριάρι, ἀλλ' ἦσαν μούλαρος καὶ κρίσινας (=ὄνος). Ἀλλ' ἐκ τῶν Βυτιναίων, ὡς λέγουσιν, οἱ μὲν μὴ δόντες πίστιν εἰς τὰ διακηρυττόμενα, οἱ δὲ ὑπείκοντες τῇ πείνῃ, ἐμαγείρευσαν καὶ κατεβρόχθισαν τὰς μερίδας τοῦ ὄνου καὶ ἡμιόνου. Ἐκτοτε οἱ Βυτιναῖοι ἐκλήθησαν ἀδιακρίτως κριταικοφάγοι καὶ εἰς βάρος αὐτῶν φέρεται τὸ ἀνωτέρω περίπαιγμα.

Ὁ κ. Χρ. Κορύλλος δημοσιεύει¹ παραπλήσιον περίπαιγμα, μετὰ διαφόρου ὅμως ὑποθέσεως, διὰ τοὺς Λειβαρζηνούς, τοὺς κατοίκους τοῦ Λειβάρζι, χωρίου τοῦ δήμου Ψωφίδος τῶν Καλαβρύτων. Παρόμοιον γεγονὸς τῷ ἀνωτέρῳ συνέβη, λέγεται, καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

ΙΔ'

Μπάλιο ἄλογο,
βλάγκο γουροῦνι,
Μυλιανήοικο κρασί,
Ἀνδριτσάνικο ισαροῦχι,
Δημησιανίτικο μπαροῦντι,
ποτέ σου μὴ ψωνίσῃς.
Ῥοῦσσα γυναῖκα,
δοῦσσα καὶ μαλλιαρή,
ποτέ σου μὴ πάρῃς.
Ἀλωνιστιώτη φίλο,
Ζυγοβιστηνὸ κουμπάρο,
Λουκοῖτη σέντροφο,
ποτέ σου μὴ κάμῃς.

Τοῦ περιπαίγματος τούτου, τοῦ ὁποίου κύριος σκοπὸς εἶναι ὁ διασυρμὸς τῶν κατοίκων τῆς Ἀλωνισταίνης, χωρίου τοῦ δήμου Φαλάνθου, τοῦ

¹ Ἐνθ' ἀνωτέρω.

Ζυγοβιστίου καὶ τοῦ Λουκά, χωρίου τοῦ δήμου Μαντινείας, ὅπερ περιέχει συμβουλὰς περὶ ἀποφυγῆς καὶ ἄλλων πραγμάτων νομιζομένων ἐπικινδύνων ἢ ἐπιβλαβῶν, παραλλαγή ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Παναγιώτου Παπαζαφειροπούλου¹, ὅθεν ἐλήφθη καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ συλλογῇ Παροιμιῶν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Πολίτου². «Βλέγγο ἄλογο, λέγει οὗτος, εἶναι ὁ ξανθὸς τὸ χρῶμα ἵππος, καίτοι ἡ ἐτυμολογία τὸ δεικνύει ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐσήμαινε τὸν λευκόν· διότι ἡ λέξις ἐλήφθη ἐκ παλαιότερου τύπου τοῦ ἰταλικοῦ ἐπιδέτου *bianco* = λευκός, διατηροῦντος τὸ *l* τοῦ πρωτοτύπου παλαιογερμανικοῦ *blanch*, ὡς διετήρησαν αὐτὸ ἡ ἰσπανικὴ (*blanco*) ἡ προβηγκιανὴ (*blanc*) καὶ ἡ γαλλικὴ (*blanc*). Ἐντὺς τοῦ εἰδικoῦ, ὁ κ. Ν. Γ. Παλάβιος, ὃν ἠρώτησα ἂν ἡ ἀπαγόρευσις τῆς κτήσεως ξανθοῦ ἵππου ἔχει λόγον ἢ ἁπλῶς ἀναφέρεται εἰς πρόληψιν τινα ἀνυπόστατον, μοὶ ἀνεκοίνωσε, ὅτι «ἀληθῆς ὑπάρχει ἡ παρατήρησις, ὅτι οἱ ξανθοῦ χρώματος ἵπποι εἰσὶ δόστροποι καὶ ἐλαττωματικοί». Διὰ τὸν αὐτὸν δ' ἴσως λόγον ψέγεται καὶ τὸ **μπάλιο**³ **γουροῦνι**. Ἡ **ροῦσσα γυναῖκα**, δηλ. ἡ πυρρόθριξ (λατ. *russus*) εἶναι ἐπίφοβος κατὰ τὰς φυσιογνωμικὰς προλήψεις, διότι ἡ κόκκινη τρίχα εἶναι διαβολικὴ».

Μυλιανήσικο κρασί εἶναι τὸ παραγόμενον ἐν τῷ πεδίῳ Μυλιανῷ (=Αἰμυλιανῷ)⁴, κειμένῳ κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ δήμου Νάσων τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας. Τὰ Ἀνδρισάνικα τσαρούχια, τὰ ἐν Ἀνδρισαίνῃ τῆς Ὀλυμπίας κατασκευαζόμενα, δὲν εἶναι κατάλληλα, διότι χρῆζουσιν ἐπανειλημμένης ἀλοιφῆς δι' ἐλαίου, ὅπερ πολυδάπανον, ἄλλως δὲ σκάζουν. Εἴπομεν διατί ἀπαγορεύεται ἡ ροῦσσα γυναῖκα, ἀλλὰ πρὸς τούτοις δεόν αὕτη νὰ μὴν εἶναι **μαλλιαρὴ**, **γιατὶ πολλὰ μαλλιά**, **λίγα μναλά**, κατὰ τὴν παροιμίαν. Φιλίαι δὲ μεθ' Ἀλωνιστιώτου νὰ μὴ συνάπτωνται, διότι οὗτοι κατηγοροῦνται ὡς ἐπιλήσμονες τῶν πρὸς τοὺς φίλους καθηκόντων μέχρι τοῦ σημείου νὰ ληστεύωσι παιδικοὺς καὶ πατρικοὺς φίλους. Ὁ Ζυγοβιστινὸς δ', ὡς ἐρρήθη ἄνωτέρω, τὸν ἀγωγέα συνήθως μετερχόμενος δὲν εἶναι **συφερτικὸς κουμπάρος**, διότι ταξιδεύων

¹ Συλλογὴ γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ τῆς Πελοποννήσου. Πάτραι 1887, σελ. 355, 97.

² Τόμ. Α' σελ. 593.

³ Ἡ λέξις **μπάλιος** λέγεται ἰδίως ἐπὶ προβάτων, σημαίνει δὲ τὸ ζῶον τὸ ἔχον μέλαν χρῶμα μετὰ στιγμάτων λευκῶν μάλιστα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς (Πρὸς Ν. Γ. Πολίτην ἔ. ἀ. σελ. 519).

⁴ Πρὸς Παπαζαφειροπούλου ἔ. ἀ. σελ. 9, καὶ Ν. Πολίτην ἔ. ἀ. σελ. 594.

ὡς ἀγωγιάτης πολλάκις θὰ ἀπαιτῇ ξενίαν παρὰ τῷ συντέκνῳ. Ὁ Δουκαῖτης πάλιν εἶναι ἀκατάλληλος γιὰ σύντροφος εἰς ἐπιχειρήσεις, διότι φύσει ὁ Δουκαῖτης, ὡς ὁ λαὸς κατηγορεῖ αὐτούς, εἶναι ἀβέλτερος, ὀκνηρὸς, μπακαλιάρης, χαζός.

Τέλος τὸ Δημητσανίτικο μπαροῦτι θεωρεῖται εὐτελοῦς ποιότητος. Ἡ ἰδέα αὕτη ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τῆς ἐξῆς περιστάσεως. Ὅτε οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι, Νικόλαος καὶ Σπύρος, ἐγκαθίδρυσαν ἐν Δημητσάνῃ τὰ ἐργαστάσια πυρίτιδος, ἐξ ἧς ἔλαβε τροφὴν ὡσεὶ ἐκ πηγῆς ἀνεξάντλήτου πανταχοῦ ὁ ἐθνικὸς ἀγὼν, κατηγορήθησαν, τῷ 1821, ὡς ἐργαζόμενοι κατὰ παραγγελίαν τοῦ τότε ἀντάρτου Ἀλῆ-Πασᾶ. Κατὰ θεῖαν ὁμῶς πρόνοιαν ἠδυνήθησαν νὰ ἀπαλλαγῶσιν τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μὴ ἐκτελέσωσι καὶ τὴν διαταγὴν τῆς ἐν Τριπόλει ἀρχῆς, νὰ ἀποστείλωσι δῆλον ὅτι ἐκεῖ ἐπιτηδεύουσιν κατεργαστὰς πυρίτιδος. Οἱ ἀποσταλέντες εἰς Τρίπολιν, ἐπτά τὸν ἀριθμὸν, φέροντες τὰ ἐξῆς ὀνόματα ἄξια ὄντως τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ἀθανασίας, *Γιαννάκης Κουτσιοῦκος* προϊστάμενος, *Νικόλας Λιμπάρδης*, *Παναγῆς Παρασκευόπουλος*, *Νικόλας Πειρόπουλος*, *Παναγιώτης Μαλεβίτης*, *Εὐθύμιος Πλάλας*, *Πολυχρόνης Παρασκευόπουλος*, ἔσχον τὸ θάρρος ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς Τουρκικῆς διοικήσεως νὰ νοθεύωσι τὴν πυρίτιδα, ἣν ἀνετέθη αὐτοῖς νὰ κατασκευάζωσιν, ὅπως δῆθεν ἀποστέλληται εἰς τὸν ἐν Ἡπείρῳ τὸν Ἀλῆ-Πασᾶ πολεμοῦντα Χουρσί, πράγματι ὁμῶς διὰ τὰς προσδοκωμένας ἐσωτερικὰς ταραχάς. Ἡ νόθευσις ἐγένετο διὰ τῆς μὴ χρήσεως τῆς συνήθους τῶν συστατικῶν ἀναλογίας¹. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις καὶ ἐγένοντο αἱ πρῶται συγκρούσεις, οἱ ἐν Τριπόλει Τοῦρκοι ἐξήντησαν τὴν ὅσῃν εἶχον προμήθειαν πυρίτιδος, ὅθεν ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζωνται τὴν προσφάτως ὑπὸ τῶν ἐπτά Δημητσανιτῶν μετὰ νοθείας κατεσκευασμένην, ὅτε ἐπὶ ἡλ-

¹ Ἡ συνήθης ἀναλογία τῶν πρώτων ὑλῶν εἶχεν ὡς ἐξῆς: ἐλαμβάνοντο 10 μέρη βερτζιλέ, ἥτοι νίτρου, 2 μέρη θείου, 1 1/2 ἄνθρακος, παρσκευάζετο παλτός, ἐξηραίνετο, ἐρρίπτετο ἐντὸς ἰγδίων καὶ κατηργάζετο κοπανιζόμενος μὲ 200—400 τάλιας, χειρισμούς, δι' ὧν ἐκ τοῦ ὅλικου βάρους ἀπώλλυντο τρεῖς περίπου ὀκάδες ἐξαερίζόμεναι. Οἱ ἐν Τριπόλει ὁμῶς Δημητσανῖται ἐλάμβανον, κατὰ σύστασιν τῶν Σπηλιωτοπούλων, 10 μέρη νίτρου, 7 θείου καὶ 3 ἄνθρακος, ὧν ἀτελῶς κατεργαζομένων, κατεσκευάζετο πυρίτις τὴν αὐτὴν ὕψιν καὶ ἀνάφλεξιν πρὸς τὴν ἀρίστην ἔχουσα, ἥκιστα ὁμῶς θανατηφόρος. — Τ. Κανδηλῶρος, ἔ. ἀ. σελ. 56 ἐν ὑποσημειώσει.

θεν ἢ ἐν Βαλτεταίῳ δευτέρα μάχη, καθ' ἣν μετ' ἀπορίας ἀντελήφθησαν τὰς βολὰς αὐτῶν σχεδὸν καθ' ὅλου ἀτελεσφόρους, ὑποστάντες πανωλεθρίαν ἐκ τῶν βολῶν τῶν Ἑλλήνων, τῶν ἐπίσης ἐκ Δημητσάνης ἐχόντων προμήθειαν πυρίτιδος, ἀλλ' ἐκλεκτῆς ποιότητος. Ἡναγκάσθησαν ὡς ἐκ τούτου νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν Τρίπολιν, ἀνεγερθέντος οὕτω τοῦ πρώτου περιφανοῦς τροπαίου τῶν ἐλληνικῶν ὁπλων, ὅπερ ὀφείλεται ἀναμφιρρήστως εἰς τοὺς ἐπτά τολμηροὺς Δημητσανίτας. Ἀμα φθάσαντες κατησχυμμένοι οἱ Τοῦρκοι εἰς Τρίπολιν καὶ συνελθόντες ἐκ τοῦ τρόμου τῆς παροιμιώδους ἐκείνης φυγῆς ἐζήτησαν ὀργίλοι ἐξηγήσεις παρὰ τῶν πυριτιδοποιῶν περὶ τῆς ἀστοχίας τῶν σφαιρῶν αὐτῶν· «δὲν φταῖμε ἡμεῖς, πολυχρονημένοι **Ἀγάδες**, ἀπῆντησαν πονηρότατα οἱ Δημητσανίται, τὸ μπαροῦτι εἶν' ἀκόμα **μουῖσιος** καὶ δὲν κόβει. Ἐπρεπε νὰ τ' ἀφήσετε ἄλλους μῆνες γιὰ νὰ γένη δὲν φταῖμε ἡμεῖς, **Ἀγάδες**». Οἱ Τοῦρκοι ἐπίστευσαν, φαίνεται, εἰς τὰς δικαιολογίας ταύτας, ἀλλ' ἔκτοτε τὸ δημητσανίτικο μπαροῦτι ἐθεώρουν εὐτελές, ἡ δὲ ιδέα αὕτη ἐγενικεύθη βραδύτερον καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις¹.

ΙΕ'

Πόσους νεφρούς ἔχει ὁ τράγος;

— *δέκα.*

Ἐγὼ φαγὰ εἴκοσι κ' ἔχει ἄλλους εἴκοσι.

Περίπαιγμα εἰς βάρος τῶν κατοίκων τῶν Μαγουλιάνων, οἵτινες κατηγοροῦντο εἰς παλαιότερους χρόνους ὡς μὴ ἔχοντες σαφεῖς ιδέαν καὶ τῶν ἀμειωτέρων πρὸς ἡμᾶς φυσικῶν πραγμάτων. Λέγεται λοιπὸν ὅτι δύο ὑλοτόμοι Μαγουλιανίται ἐκλεψαν τράγον, τὸν ὅποιον ἀφ' οὗ ἐξέδειραν ἡτοίμαζον πρὸς ὀβελισμόν, ἐν τῷ μεταξύ δ' ὁ εἰς διαλαθὼν τὸν ἕτερον ἀφῆρσε τοὺς νεφροὺς τοῖς ἀντ' αὐτῶν εἰς ὃ μέρος τῶν σπλάγχχνων κεῖνται οὗτοι γκάβαλα (=κόπρους ὄνου), ἅτινα ὑπολαβὼν ὁ ἕτερος ὡς νεφροὺς ἔφαγεν, ἐρωτήσας δὲ τὸν σύντροφόν του πόσους νεφροὺς ἔχει ὁ τράγος, ἐπὶ τῇ ἀπαντήσεϊ δέκα ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς ἔφαγε εἴκοσι καὶ ἔχει ἄλλους εἴκοσι!!

¹ Πρὸβλ. Τ. Κανδηλῶρον ἔ. ἀ. σελ. 54 κ. ἐ. Ἔτι Σπυρ. Π. Λάμπρου Ἡ πυρίτις τῆς Δημητσάνης ἐν Νεολόγῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἔτος ΛΒ', περίοδος δευτέρα, ἐν Ἀθήναις, ἀρ. 126 (21 Δεκεμβρίου 1897).

ΙΓ'

*Καλῶς το γαῖδουράτσι μου,
Καλῶς το ταυλάτσι μου,
Καλῶς ὄρσες τσαὶ σὺ, βρὲ δόλιε νοικοσύρι.*

Ἀναφέρεται εἰς Λαγκαδηνοὺς, οἵτινες ἐκπαλαί μετέρχονται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κτίστου. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀνετίθετο αὐτοῖς ἡ κατασκευὴ γεφυρῶν, ἡ ἐπισκευὴ καὶ ὀχύρωσις φρουρίων, καὶ ἄλλα τεχνικὰ ἔργα, ὡς δείκνυται ἐκ περισωθέντων τουρκικῶν ἐγγράφων τῆς ἐν Τριπόλει ἀνωτάτης τῆς Πελοποννήσου ἀρχῆς. Καὶ τότε μὲν εἶχον ἀντιθιασώτας τοὺς *Κλουκινιώτας*¹, οἱ ὅποιοι τραπέντες ἤδη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς σταφιδαμπέλου ἀφῆκαν ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τοὺς Λαγκαδηνοὺς. Ἄλλ' ὅσον εἶναι ἡ φήμη αὐτῶν διαδεδομένη καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ὡς πρὸς τὴν δεξιότητα αὐτῶν περὶ τὴν τεκτονικὴν, τόσον ἔχουσι διαλαληθῇ τὰ εἰς βᾶρος αὐτῶν φερόμενα περιπαίγματα. Οὕτως, αἱ γυναῖκες δεξιούμεναι τοὺς ἐκ τῆς ξενιτειᾶς παλινοστοῦντας συζύγους αὐτῶν προσφωνοῦσι πρῶτον τοὺς παρακολουθοῦντας αὐτοὺς ὄνους, εἶτα σκύλους καὶ τέλος αὐτοὺς ταύτους τοὺς συζύγους, ὡς ἀναφέρει τὸ ἀνωτέρω περίπαιγμα.

ΙΖ'

*Ἔρχονται βρὲ φοῦλα;
Ἔρχονται.
Τσαὶ πόσοι νᾶναι;
Γαῖδουρόσκυλα τσ' ἀνθρώποι κἀνὰ δεκαριά.*

Εἶναι διάλογος διαμειφθεὶς ποτε μεταξὺ μητρὸς καὶ κόρης Λαγκαδινῆς, κατὰ στάς δὲ ἐκτοτε περίπαιγμα. Ἡ μήτηρ ἀμβλυωποῦσα ἐρωτᾷ τὴν ὀξύδερκῃ κόρην τῆς, ἂν διακρίνῃ πόρρωθεν ἐρχομένους τοὺς ἀναμενομένους ἐκ τῆς ξένης οἰκείους αὐτῶν, λαβοῦσα δὲ καταφατικὴν ἀπάντησιν ἐρωτᾷ καὶ αὐτὴς, πόσοι εἶναι, ἡ δὲ κόρη ἀπαντᾷ, χωρὶς ποσῶς νὰ διακρίνῃ τὰ γαῖδουρόσκυλα καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ λέξις *φοῦλα*, ἥτις, ὡς ἤδη εἵπομεν, ἀρχικῶς ἐσήμαινεν ἀδελφοῦλα, ἐξέπισε κατὰ τὴν

¹ Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο δηλοῦνται κοινῶς οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τοῦ δήμου Νωνάκριδος τῶν Καλαβρύτων, οἱ ἄλλως Κλουκινοχωρίται καλούμενοι.

σημασίαν, ὥστε καὶ διὰ ταύτης προσχγορεύουσιν αἱ μητέρες τὰς κόρας. — Παραπλήσιόν πως περίπαιγμα πρὸς τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύει¹ ὁ Φωτάκος ἐπίσης διὰ τοὺς Λαγκαδηνοὺς: α Οἱ Λαγκαδηνοί, λέγει, εἶναι κτίσται. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐθεμελίωσαν ἓνα σπῆν. Κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν παλαιάν, ὅποιος θεμελιώνει σπῆν, σφάζει ἓνα σφακτὸν ἐπάνω εἰς τὸν πρῶτον λίθον τοῦ θεμελίου, κυλεῖ καὶ τὸν παπᾶ νὰ ψάλλῃ ἁγιασμόν. Ὁ δὲ παπᾶς ἐν ᾧ ἐδιάβαζεν, ἠθέλησε νὰ μνημονεύσῃ καὶ τοὺς πρωτομαστόρους καὶ νὰ εὐχηθῇ ὑπὲρ τῆς ὑγιείας των. Ἡρώτησε λοιπὸν ἓνα ἀπ' αὐτοὺς πῶς λέγουν τὰ ὀνόματα τῶν πρωτομαστόρων. Ὁ δὲ Λαγκαδηνὸς ἀπεκρίθη στί θέλεις τὰ ὀνόματα, δέσποτά μου; ζᾶ (=ζῶα) τσ' ἀνθρώπους σῶσον, Κύριε, εἰπὲς καὶ φθάνειν.

ΙΗ'

Τράβα, ἔρμο, τράβα,
οὔλοι κρατοῦν τὸ λάμπαδο
τσ' ἐγὼ κρατῶ τὸν νοῦρλο σου.

Οἱ Λαγκαδηνοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἔδει νὰ εὐρίσκωνται ἐν τῇ κώμῃ αὐτῶν πάντως δις τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν περιαγωγὴν τῶν ἐπιταφίων, κατὰ τὴν νύκτα τῆς μεγάλης Παρασκευῆς, καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἄν δὲν παρευρίσκοντο, ἐθεωροῦντο ὡς κάτοικοι τῶν αἰωνίων μονῶν², ἐτελοῦντο ἐκκλησιαστικὰ μνημόσυνα ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν αὐτῶν, αἱ δὲ σύζυγοι αὐτῶν, ἂν ἦσαν ἑγγαμοί, ἐδικαιοῦντο νὰ ἔλθωσιν καὶ αὐθις εἰς γάμον. Ὡς ἐκ τούτου πᾶς Λαγκαδηνὸς ἐφρόντιζεν, ὥστε νὰ εὐρίσκηται ἐν τῇ πατρίδι του κατὰ τὰς ῥηθείσας ἡμέρας, ἵνα μὴ θεωρηθῇ τεθνεὺς οὐχί, ὡς λέγουσιν, εἰς βάρος αὐτῶν οἱ περιαικοῦντες, ὅπως μὴ λυπηθῶσιν οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ, ἀλλ' ὅπως μὴ ἀποξενωθῇ τῆς παρουσίας του ἢ τῆς γυναικὸς του, ἔτι δὲ ὅπως μὴ ὑποστῶσι δαπάνας οἱ συγγενεῖς του τελοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ μνημόσυνα· εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ φιλαργυρία τοῦ Λαγκαδηνοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ πλείστα περιπαίγματα σατυρίζοντα τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν

¹ Ἀνέκδοτα — μῦθοι — παροιμίαι, ἐν τῷ περιοδικῷ «*Εβδομῆς*» ἔτος Γ', 1886, σελ. 114.

² Οὕτω καὶ ἐν Ῥεκουνίῳ οἱ ἀπουσιάζοντες κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐθεωροῦντο εἰς παλαιότερους χρόνους τεθνεῶτες.

Λαγκαδηνῶν. Οὕτω λέγεται ὅτι Λαγκαδηνός τις ἐρχόμενος ἐκ Γαστούνης δὲν ὑπελόγισε καταλλήλως τὴν ἀπόστασιν, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ κατὰ τὴν ἐκφορὰν τῶν ἐπιταφίων, τοὺς ὁποίους ἰδὼν πόρρωθεν περιαγομένους ὑπὸ τῶν λαμπαδοφορούντων συμπολιτῶν αὐτοῦ ἔτυψε τὸν ὄνον του ἐξενεγκὼν ἅμα τὴν ἀνωτέρω φράσιν, περίπαιγμα καταστᾶσαν.

ΙΘ'

*Βρὲ διαβόλου γνιοί, οὐλο κρηάς, κρηάς,
τί θὰ σὰς κάνω; κοράτσια;
Ἐγὼ σὰς ἴπῃρα τῇ Λαμπρῇ πατιῶ,
τοῦ Χριστοῦ σνκῶνι, τῶν Φωτῶν τσεφάλι,
καὶ τῶν Ἀγι-Ἀποσιόλωνε τσεφάλι μὲ πατιῶ.*

Περίπαιγμα σκῶπτον τὴν μεγάλην φριδῶ τῶν Λαγκαδηνῶν ὡς πρὸς τὴν σίτισιν. — Προῦχων Λαγκαδηνός ἐπιπλήττει τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ζητοῦντας φαγητὰ ἐκ κρέατος, ἐκθέτων ἅμα, τίνας πανδαισίας παρέσχεν αὐτοῖς κατὰ τὸ Πάσχα, τὰ Χριστούγεννα, τὰ Φῶτα καὶ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

Κ'

*Ἰγαστριώθης, φροῦλα;
Μὲ τί νὰ ἴγαστριωθῶ;
Μὲ τὸ φλόκκο τῆς βελένιζας;
Ἦ τοῦ γαῖδουρῆ τοῦ γκάβαλο*

Οἱ Λαγκαδηνοὶ ὅπως καὶ οἱ Μαγουλιανῖται, ὡς ἐρρήθη, κατηγοροῦνται ὡς ἀγνοοῦντες καὶ τὰ ἀμεσώτερα πρὸς ἡμᾶς φυσικὰ φαινόμενα. Πολλὰ δὲ εἶναι τὰ περιπαίγματα τὰ σατυρίζοντα τὴν ἀγνοίαν αὐτῶν ταύτην, ἣτις συγκορυφοῦται ἐν τῷ περιπαίγματι τούτῳ, καθ' ὃ Λαγκαδηνός τις ἀγνοεῖ πῶς ἐπέρχεται ἡ τεκνοποιία, νομίζει δὲ ὅτι αὕτη εἶναι φυσικὸν συνεπακολουθήμα τοῦ γάμου ἄνευ συμμίξεως. — Λέγεται ὅτι Λαγκαδηνός νυμφευθεὶς δὲν συνῆλθε μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν νύκτα τοῦ γάμου, τὴν δὲ ἐπαύριον ἀνεχώρησε μετὰ τῶν λοιπῶν κτιστῶν εἰς τὴν ξένην πρὸς ἐξακολουθήσιν τῆς ἐργασίας του. Ἐπανελθὼν δὲ οἰκαδὲ μετὰ παρέλευσιν ἐξαμήνου ἠρώτησε τὴν σύζυγόν του, ἂν κυοφορῇ, ὁπότε αὕτη μᾶλλον εἰδήμων περὶ τὰ τοιαῦτα ἔδωκε τὴν ἀνω-

τέρω ἀπάντησιν. Ἐλέγομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ σημασία τῆς λέξεως φοῦλα (= ἀδελφοῦλα) ἐξέπεσεν, οὕτως, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ προσφωνῇ ὁ σύζυγος τὴν σύζυγον. Ἡ δὲ λέξις φλόκκο σημαίνει τὸ μαλλωτὸν¹ ἰδίως τῆς βελέντζας, ἥτις ἐντεῦθεν καλεῖται φλοκκάτα¹, ἄλλως καὶ σάρκα καλουμένη ἐν Γορτυνίᾳ καὶ ἄλλαχού. Περὶ δὲ τῆς λέξεως γκάβαλο εἶπομεν ἀνωτέρω.

ΚΑ'

᾽Σ τὸ Παλιοχώρι, σὺν Δαφνί,
σ' τῇ Ζάτουνα ᾽ναι οἱ μουρλοί.

Τὸ Παλιοχώρι εἶναι προάστειον τῆς Δημητσάνης, κείμενον παρὰ τὸν Λούσιον, γραφικώτατον δὲ καὶ κατάρυτον ἰδίᾳ ὑπ' ἀμπελώνων, ἐν ᾧ ἐκτείνονται οἱ περίφημοι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν γερόμενοι πυριτιδόμουλοι². Τὸ Δαφνί ἦτο χωρίον κείμενον κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ δήμου Δημητσάνης, πρὸ τοῦ παρελθόντος ΙΘ' αἰῶνος ἐρημωθέν. Τέλος δὲ ἡ Ζάτουνα ἀνήκει εἰς τὸν δῆμον Δημητσάνης. Καὶ τοῦτο τὸ περίπαιγμα ἀποδίδεται εἰς τὸν ἀνωτέρω³ μνημονευθέντα στιχοποιὸν Παναγιώτην Κάλαν εἴτε Τσοπανᾶκον, εἰ καὶ δὲν ἀπαντᾷ ἐν ταῖς δύο συλλογαῖς τῶν στίχων αὐτοῦ.

ΚΒ'

᾽Πῆγε ὁ Παναγιώτης ᾽ς τὰ ᾽Φτιάνησα
κ' ἐγύρισε τὸν κόσμον οὔλο.

Τὸ περίπαιγμα τοῦτο ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐπομένου γεγονότος λαθόντος χώραν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἡ Πιάνα, ἐν ᾗ πολλάκις εἶχον στήσαι στρατόπεδα διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος οἱ τουρκομάχοι ἡμῶν πρόγονοι, εἶναι χωρίον τοῦ δήμου Φαλάνθου. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τοῦ δήμου τούτου ἐασχολούμενοι ἰδίως περὶ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ὑλοτομίαν ἥκιστα ἀπεδῆμουν, εἰμὴ καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, πρᾶγμα οὐχὶ σπανίως συμβαί-

¹ Φλοκκάτα βελέντζα ἢ κάρπα εἶναι πιθανῶς ἡ οἰονομα, ἡ σούρα τῶν ἀρχαίων.

² Baedekers Greece σελ. 296.

³ Ἐν σελ. 90 κ. ε.

νον καὶ μάλιστα διὰ τοὺς κατοικοῦντας τὰ χωρία Ἀρκουδόρρεμα, Λιμποβίσι καὶ Χρυσοβίσι, ὅπου ἐτράφη τὸ ἄθνατον γένος τῶν Κολοκοτρωναίων¹. Κάποτε ὁμῶς Πιανιώτης ὑπὸ τυχαδιωκτικῶν ἰδεῶν ἐμφορούμενος μετέβη εἰς Ζάκυνθον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑπτανήσου, ἐπιστρέψας δὲ εἰς Πελοπόννησον ἐκαυχᾶτο ὡς κοσμογυρισμένος. Καὶ ἄλλαχού μιν, ὅπου δὲν ὑπῆρχον ἄνθρωποι φιλαποδῆμοι, ἐπιστεύετο ὡς τοιοῦτος, ὅτε ὁμῶς καὶ μεταξὺ τῶν κατ' ἐξοχὴν φιλαποδῆμων τῶν Δημητσανιτῶν, τῶν κατακλυζόντων τότε τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, ἐκαυχῆθη ὡς κοσμογυρισμένος γιὰ εἶδε τὴ Ζάκυνθον, ἐκίνησε τὸν κοινὸν

¹ Ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποίησις δι' ἐνὸς τῶν ἀρίστων προϊόντων αὐτῆς περιέβαλε δι' ἀφθίτου δόξης τὸ ὄνομα τῶν δύο χωρίων τούτων, Ἀρκουδόρρεμα καὶ Λιμποβίσι, συνδέσασα αὐτὸ ἀρρήκτως πρὸς τὸ ὄνομα τῶν Κολοκοτρωναίων:

Λάμπει ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνά, λάμπει καὶ 'ς τὰ λαγγάδια,
λάμπει καὶ 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα, 'ς τὸ δόλιο Λιμποβίσι,
ὅπου 'ναι οἱ κλέφτες οἱ πολλοὶ οἱ Κολοκοτρωναῖσι,
'πώχουν τ' ἀσῆμα τὰ πολλά, τίς ἀσημένιες πάλες,
τῆς πέντε ἀρούδες τὰ νομμά τῆς ἑξ' τ' ἀποκούμια
'πώχουν τὰ δαμασκιά σπαθιά, τ' ἀλάθενια ντουφέκια,
ὅπου δὲν καταδέχονται τὴ γῆς γιὰ τὰ πατήσουν.
Καβάλλα πᾶν 'ς τὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶτε,
καβάλλα παίρν' ἀντίδερο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι,
ρίχνουν φλωριά 'ς τὴν Παναγιά, φλωριά καὶ 'ς τοὺς ἀγίους
καὶ 'ς τὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ εἰς ἀσημένιες πάλες:
Χριστέ μου, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια,
τὰ λευτερώσουμ' τὸν ντουρνᾶν ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ βρόχια.

Παραλλαγὰς τοῦ ᾠσματος τούτου ἐδημοσίευσεν ὁ Μιχ. Δελέκος ἐν ταῖς Peloponnesische Volkslieder αὐτοῦ ἐκδοθείσιν ἐν τῷ Archiv für mittel-und neugriechische Philologie herausgegeben von Dr Michael Deffner, Ἀθῆναι 1880 σελ. 142 ἄρ. 4 καὶ 148 ἄρ. 5. — Ν. Μιχαλοπούλου, Ποιητικὴ Ἀνθολογία. Ἀθῆναι 1885 σελ. 107. — Μιχαὴλ Δελέκου Δημοτικὴ Ἀνθολογία. Ἀθῆναι 1868 σελ. 21—22 ἄρ. 1. — Θεόδ. Γερ. Κολοκοτρώνης (Φαῖξ) ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ταμπαγᾶς» ἀριθ. 419 τοῦ 1882. — Μιχαὴλ Δελέκου Ἐπιδόρπιον. Ἀθῆναι 1888 τευχ. Α' σελ. 23. Πᾶσαι αἱ παραλλαγὰὶ αὗται ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑορίας «ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης» Τόμ. Β'. Ἐν Ἀθῆναις 1889 σελ. 125—8 ἄρ. 14, 15, 16. Ὁ αὐτὸς αὐτόθι, σελ. 123 ἀριθ. 13, δημοσιεύει ἑτέραν παραλλαγὴν τέως ἀνέκδοτον ἀνακοινωθείσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Α. Μπενέκου, δημοδιδασκάλου ἐν Χαλκίῳ τῆς Νάξου, καὶ τοῦ κ. Ν. Λάσκαρι, δημοδιδασκάλου ἐν Λάστῃ τῆς Γόρτυνος.

γέλωτα, καὶ ἔκτοτε λέγεται εἰς βάρος τῶν Πιανιωτῶν τὸ ἀνωτέρω περίπαιγμ.α.

ΚΓ'

Ὁ Θεὸς γὰρ σὲ φυλάῃ
ἀπ' Ἀράπη τῆς Τριπολιτσᾶς,
τοῦ Νιάρρα Ἀρβανίτη
καὶ Τοῦρκο τῆς Βαρδούνιας.

Περὶ τῶν Ἀράβων τῆς Τριπολιτσᾶς εἵπομεν ἤδη καὶ ἀνωτέρω¹. οὗτοι ἦσαν τὰ μάλιστα πείσμονες καὶ φιλόρπαγες, καθιστάμενοι ἀληθεῖς μάστιγες τῶν χωρικῶν Χριστιανῶν, καίπερ ὄντες δοῦλοι καὶ οὗτοι, ὅλως διαφύως πρὸς τοὺς Ἀράβας ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, ὅπου ἡ κοινὴ δουλεία συνέδεεν αὐτοὺς μετὰ τῶν Χριστιανῶν. Τὸ Νιάρρα², χωρίον τοῦ δήμου Νάσσων, συνερκίσθη ὑπὸ Ἀλβανῶν κατὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν κἀθοδὸν τὴν ἐξ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας εἰς Πελοπόννησον γενομένην κατὰ τὸν ΙΔ' τελευτῶντα καὶ ΙΕ' ἀρχόμενον αἰῶνα, δεσποτεύοντος αὐτόθι τοῦ Μανουὴλ Κατακουζηνοῦ καὶ εἶτα τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου τοῦ Α'³. Οἱ κάτοικοι τοῦ Νιάρρα μέχρι ἐσχάτων διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ τοῖς Ἀλβανοῖς ἰδιάζοντα ἦθη, καταλυθέντα τέλος διὰ τοῦ περιβάλλοντος ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματος· ὄντες φιλόπονοι, ὀλιγόλογοι, ἀκούραστοι, ἀνδρεῖοι, διαφημισθέντες ὡς τοιοῦτοι μάλιστα κατὰ τὴν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πάλην, καθ' ἣν ἀείποτε ἐστρατεύοντο ἡγουμένων τῶν περιφήμων καταστάντων Κολιοῦ Μπακοπούλου τοῦ καὶ Λαργειώτου προσεπικαλουμένου, Γιωργάκη Λαμπροπούλου, Γιάννη Παππακώστα⁴, οἵτινες ἐν τοῖς πρώτοις ἀνύψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας ἐν

¹ Σελ. 95 κ. ἑ.

² Περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Νιάρρα πρβλ. Ποταγοῦ Περίληψιν περιηγήσεων. Ἐν Ἀθήναις 1883. Τόμ. Α' σελ. 291 κ. ἑ. ἐν ὑποσημειώσει.

³ Πρβλ. Μανουὴλ Παλαιολόγου λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸν αἰτάδελφον αὐτοῦ δεσπότην κυρὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον. Ἐξεδόθη ὑπὸ T. Combefis ἐν Patrum bibliothecae novum auctarium, ἐν Παρίσις 1688. Τόμ. Β' σελ. 214—56, καὶ ὑπὸ Migne ἐν τῇ Patrologia Graeca, τόμ. CXXVI, σελ. 176 κ. ἑ.— Πρβλ. καὶ ὅσα λέγει ὁ καθηγητὴς κ. Σπ. Π. Λάμπρος: ἡ ὀνοματολογία τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς τὴν χώραν ἐποίκησις τῶν Ἀλβανῶν, ἐν τῇ Ἐπετηρίδι φιλολογικοῦ συνέλλογον Πατρassoῦ, ἔτος Α' σελ. 166 κ. ἑ.

⁴ Πρβλ.: Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν κατὰ τὴν Ἑπανάστασιν κλ. ὑπὸ Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, ἐκδοθέντες ὑπὸ Σταύρου Ἀνδροπούλου σ. 208 κ. ἑ.

τῇ ἐπαρχίᾳ Τριπολιτσῆς, ἐπισκιάζον τὰς μνησθείσας ἀρετὰς διὰ τῆς φιλαργυρίας, τοῦ βαναύσου τρόπου, τῆς σκληρότητος καὶ πλεονεξίας πρὸς τοὺς ὁμάρους χωρικοὺς, ὥστε αἱ συναλλαγαὶ καὶ συναντήσεις μετ' αὐτῶν θεωρεῦντο ἐπικίνδυνα πράγματα, διὰ τὰ ὅποια ἐπρεπέ τις νὰ εὐχηθῇ τὴν θείαν ἀντίληψιν. — Βαρδοῦνια ἢ Βαρδουνοχώρια ἐκαλοῦντο ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὰ καθ' ὅλας τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ταυγέτου, τὰς ἀπὸ Σπάρτης μέχρι Γυθείου, κείμενα ὄχυρά χωρία τὰ διὰ πύργων ὄχυρῶν προφυλαττόμενα καὶ κατοικούμενα ὑπὸ τῶν ἀνδρειοτέρων τῆς Πελοποννήσου Μωαμεθανῶν τὴν καταγωγὴν Ἀλβανῶν¹. Ἐκ τῶν Βαρδουνιωτῶν ἐξελέγοντο συνήθως οἱ ἐν Πελοποννήσῳ εἰσπράκτορες, κατηρτίζοντο τὰ συνοδεύοντα αὐτοὺς ἀποσπάσματα καὶ συνεκροτοῦντο σώματα ἐπιτετραμμένα τὴν καταδίωξιν τῶν κακοποιῶν στοιχείων, ἐνῶ μᾶλλον τὰ κακοποιὰ στοιχεία αὐτῶν τῶν ἰδίων δὲν ὑφίσταντο λαγνία, σκληρότης, τάσις διαρκῆς πρὸς τὸ μεθύσκεσθαι², ἀγάπη πρὸς τὰς ἐριδας καὶ αἵμο-

¹ Πρὸβλ. 1. Φιλήμονα, ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Γ' σελ. 40 κ. ἐ. — Σ. Τρικοῦπη Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήνησι 1888, τόμ. Α' σελ. 40. — Κ. Π. Παπαμιχαλοπούλου Πολιορκίαν καὶ ἀλωσιν τῆς Μονεμβασίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῇ 1821, Ἀθήνησι 1874, σελ. 63 κ. ἐ. — Δημητρίου Ἀλεξανδράκου Ἱστορίαν τῆς Μάνης. Ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 69 κ. ἐ. — Τὰ Μπαρδοῦνια εἶχον 45 τὸ ὅλον ὄχυροὺς πύργους καὶ ἐν φρούριον, τὸ τῆς Μπαρδοῦνίας, εἰς ἐρειπιώδη μὲν κατάστασιν ὄν, ἀλλ' ἐπικαιρότατον καὶ πλούσιον εἰς ὕδατα. Ἀναγραφὴν τῶν 45 τούτων πύργων παρέχει ἡμῖν ὁ πρωτοσύγγελλος Ἀμβρόσιος Φραντζῆς (Ἐκπομπὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1715 καὶ λήγουσα τῇ 1835. Ἐν Ἀθήναις 1839. Τόμ. Α' σελ. 436 κ. ἐ. ἐν ὑποσημειώσεσι).

² Ὁ γνωστὸς στιχοῦργος Νικήτας Νηρέας, — οὗτινος βιογραφία ἤκιστα πλήρης καὶ ἀκριβὴς ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ Συλλογῇ Ἐκδομένων καὶ ἀνεκδότων ποιημάτων κλ. σελ. 5 κ. ἐ., ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Ἀλεξανδράκου I. α. σελ. 148 κ. ἐ., ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Σάθα ἐν τῇ Νεοῦ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ κλ. σελ. 617, καὶ ὑπὸ τοῦ Georg Ludw. von Maurer, ἐν Das Griechische Volk in öffentlicher, kirchlicher und privatrechtlicher Beziehung vor und nach dem Freiheitskampfe bis zum 31 Juli 1834, Heidelberg 1835 τόμ. Α' σελ. 110 κ. ἐ., θέλων νὰ διασώσῃ τοὺς κατοίκους τῆς κωμοπόλεως Καστανιάς τῆς Λακωνικῆς ὡς περιθωτούς μεθύτους λέγει, ὅτι εἶναι γνωστοὶ ὡς τοιοῦτοι καὶ εἰς τὴν Βαρδοῦνιαν, ὅπου κατ' ἐξοχὴν μεθύσκοι ὡπλήρων:

. . . . ἡ Καστανία σιτῆς μάχαις θαυνομένη,
καὶ εἰς τὴν Βαρδοῦνιαν ἀκούεται οἱ εἶναι μεθυμένη.

Οἱ στίχοι οὗτοι ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἐμμέτρου χωρογραφίας τῆς Μάνης ὑπὸ Νηρέα-

χυσίας, ἐφευρετικότης πνεύματος ὡς πρὸς τὰ βασανιστήρια, ἅτινα ἐντροφῶντες καὶ ἀγαλλόμενοι ἐξετέλουν, πᾶσα κακία ἐχαρακτῆριζεν αὐτοὺς ὡς κακοὺς δαίμονας θεωρουμένους παρὰ τῷ δουλεύοντι λαῷ, ὅστις παντὶ σθένει ἀπέφευγε τὴν μετ' αὐτῶν συνάντησιν πλὴν τῶν Μιστριωτῶν καὶ Μανιατῶν, αἵτινες πάντοτε συνεδέοντο μετ' αὐτῶν διὰ συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας¹.

Ἐν Τριπόλει εἰσέτι ἡ ἀνάμνησις τῶν Βαρδουνιωτῶν διεγείρει φρίκην, διότι οὐδεμιᾶς πόλεως οἱ Χριστιανοὶ εἶχον ὑποστῆ πλείονα ὑπ' αὐτῶν δεινὰ ὅσον οἱ τῆς Τριπόλεως. Ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας εἶχον τελείως ἀποθρασυνθῆ, φόνους χάριν διασκεδάσεως ἐν αὐτῇ τῇ ἀγορᾷ τῆς Τριπόλεως διαπράττοντες, οὐδὲν ἰσχυροῦς ἀπέναντι αὐτῶν τῆς ἐξουσίας. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως εἶχον καταφύγει εἰς αὐτὴν πανοικί ἅπαντες σχεδὸν οἱ Βαρδουνιώται, ἀναγκασθέντες δι' ἐπιτηδείου τεχνάσματος² νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς ἐν Βαρδούνιᾳ ὀχυροὺς πύργους αὐτῶν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐρχόμενοι εἰς ἐρίδας μετὰ τῶν μισθίων Ἀλβανῶν τοῦ Μουσταφάμπεη, Κεχαγιᾶ τοῦ ἐν Ἡπείρῳ τὸν Ἀλῆ πολεμοῦντος Χουρσίν Πασᾶ τοῦ Μωρέως, πολλάκις ἐγένοντο πρόξενοι μεγάλων ὀχλαγωγιῶν, αἵτινες πάντως κατέληγον εἰς βάρας τῶν ἐν τῇ πόλει ἐναπολελειμμένων Χρι-

κου, στιχ. 94—95, ὡς φέρονται ἐν τῇ ὑπὸ Ἀλεξανδράκου ἐκδόσει, ἔ. ἀ. σελ. 103 κ. ἔ. Παρὰ Mauger, ὅστις ἐξέδωκε καὶ οὗτος τὴν ἐν λόγῳ χωρογραφίαν, ἔ. ἀ. τόμ. Β' σελ. 1 κ. ἔ., οἱ στίχοι οὗτοι (101—4) φέρονται ὡς ἑξῆς:

... ἡ Καστάνιτσα, σταῖς μάχαις ξακουσμένη
κι' οὕτω Τουρκίαν ἀκούεται, ὣν εἶν' καὶ μεθυμένη.

Βιογραφία τοῦ Νικητῆ Νηφάκου καὶ ἅπαντα τὰ στιχουργήματα αὐτοῦ ἐκδίδει προσεχῶς ὁ κ. Σωκράτης Κουγιάς.

¹ Παρὰ Φιλήμονα, ἐνθ' ἀνωτέρω. Τόμ. Γ' σελ. 41. — Δ. Ἀλεξανδράκου, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 69.

² Ἰδὲ τοῦτο ἐν: Γεωγραφία μεθοδική καὶ καταγραφὴ ἀπάσης τῆς Οἰκουμένης ἐκ παλαιῶν καὶ νεωτέρων σοφῶν συγγραφέων συνετακισθεῖσα καὶ συνετεθείσα παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ λατροδιδασκάλου Διονυσίου Πέτρου τοῦ Θεσσαλοῦ. Νεωστὶ δὲ διορθωθείσα καὶ ἐπανεξηθεῖσα μετὰ τὰ διαταξάντα τοῦ νέου βασιλεῖος τῆς Ἑλλάδος καὶ λοιπῶν βασιλείων. Ἐκδίδεται τὸ δεύτερον πρὸς ὄφελος τῶν αὐτοῦ φίλων μαθητῶν καὶ Ἑλληνικοῦ γένους. Ἐν Ναυπλίῳ 1834, σελ. 174 κ. ἔ. — Ἄλλως πῶς ἐκτίθεται τὸ γεγονός ὑπὸ Α. Φραντζῆ, ἔ. ἀ. τόμ. Α' σελ. 438 κ. ἔ., Ι. Φιλήμονος, ἔ. ἀ. τόμ. Γ' σελ. 42 κ. ἔ., Σ. Τρικοῦλη, ἐν. ἀ. τόμ. Α' σελ. 74, Κ. Παπαμιχαλοπούλου, ἔ. ἀ. σελ. 65, Α. Ἀλεξανδράκου, ἔ. ἀ. σελ. 69 κ. ἔ.

στιανῶν. Μετὰ τὴν ἐν Βαλτεταίῃ μάχην τῆς 13 Μαΐου 1821, καθ' ἣν συνεξστράτευσαν καὶ οἱ Βαρδουνιώται, ἡγουμένου τοῦ περιβοήτου 'Ρουμπῇ¹, ὑπέστησαν οὗτοι τὴν μείζονα ζημίαν, οἱ δὲ ἐναπολειφθέντες ἐξηγριώθησαν καὶ ὠρισμένως θὰ προύβαινον εἰς γενικὴν σφαγὴν τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν². ἂν μὴ ὁ ἐπίσης ἐν τῇ πόλει ἐγκλειστος Σωτηράκης Κουγιάς, πλούσιος Τριπολίτης προὔχων ἐπίσημον θέσιν ἐπέχων παρὰ τοῖς Τούρκοις, δὲν ἐνήργει, ὥς ἡ παράδοσις διασώζει, καταλλήλως παρὰ τοῖς ἐπισήμοις Ὀθωμανοῖς. Κατὰ τὴν ἄλωσιν οἱ ὀλίγοι ἀπολειφθέντες Βαρδουνιώται, διότι τὸ πλεῖστον τούτων εἶχον ἀποδεκατευθῇ ἐν ταῖς συχναῖς ἀψιμαχίαις, ὑπὸ τῶν νόσων καὶ κακουχιῶν τῆς πολιορκίας, ἔτι δὲ ἐν ἐσωτερικοῖς μετ' ἄλλων Ὀθωμανῶν σπαρχμοῖς, ἐτήρησαν μεγίστην ἀντίστασιν. Καταλαβόντες ἐκ τούτων ἄλλοι τὴν μεγάλην λεγομένην Νιάπια, τὴν ὥσπερ ἐκ ἀκρόπολιν ὑπερκειμένην τοῦ τείχους, ἄλλοι τὸ μεχτέπ (=σχολεῖον), ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν φαντατικούς τινας δερβίσας, καὶ ἄλλοι τὰ λεγόμενα σπία τῶν Τσεκουραίων, ὅπου εἶχεν συγκεντρωθῇ καὶ ὁ περιβοήτος ἐπὶ σκληρότητι καὶ κακουργίᾳ Τριπολίτης Τούρκος 'Αλῆ-Τσεκούρας³, καίπερ προκαλούμενοι εἰς παράδοσιν ἤρναυντο, καὶ οἱ μὲν ἐν τῷ μεχτέπ μετὰ τῶν δερβισῶν ὅπως καὶ οἱ μετὰ τοῦ 'Αλῆ-Τσεκούρα⁴ κατέκαυσαν ἑαυτοὺς γνωρίζοντες ὅποια τύχη τοὺς περιέμενεν, ἂν παρεδίδοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν τέως ἰδίων δούλων, οἱ δ' ἐν τῇ μεγάλῃ Νιάπια ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας διασπείροντες πανταχοῦ τὸν θάνατον διὰ τῶν πυροβόλων καὶ τηλεβόλων ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλος ὑπὸ τῆς δίψης καὶ πείνης νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς

¹ Πρὸς. Φιλήμονα, ἔ. ἁ. τόμ. Γ' σελ. 272 κ. ἑ. καὶ λοιποὺς τοῦ 'Αγῶνος ἱστορικοὺς ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσιν.

² Αὐτόθι, σελ. 276.

³ Περὶ τοῦ ἀποτροπαίου τούτου κακούργου ὀλίγα τινὰ χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Φιλήμων (ἐνθ' ἄνωτέρῳ, τόμ. Γ' σελ. 178 καὶ τόμ. Δ' σελ. 469) καὶ ὁ Ν. Σπηλιάδης ('Απομνημονεύματα, Ἀθήνησι 1851, τόμ. Α' σελ. 91 κ. ἑ.).

⁴ Ὁ Φωτάκος οὕτως ἀφελῶς ἐχθέτει τὰ κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 'Αλῆ Τσεκούρα: «... ἐγράβηξα νὰ ἐπάγω κατὰ τοῦ Τσεκούρα, περιφρήμου Τούρκου διὰ τὰς ὁμοιότητάς του, ἀλλ' εἶδα, ὅτι οἱ Ὑδραῖοι τὸν εἶχαν ξεπουπουλιάσει καὶ εἶχαν σκοτώσει ὅλους τοὺς ἰδικούς του· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος εἶχε βάλλει φωτιά νὰ καῇ μέσα εἰς τὸ σπῆτι του, καὶ ὅτι εἶχε σκοτώσῃ, καθὼς μὲ εἶπαν οἱ Ὑδραῖοι, τὴν γυναῖκα του, τὴν μάνα του καὶ τὴν θυγατέρα του, νέαν ὡραίαν ὥς εἶκοσι χρόνον» ('Απομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, ἔκδοσις Σ. Ἀνδρπούλου, τόμ. Α' σελ. 246).

ἀποκλείοντας αὐτοὺς Ἑλληνας¹, ὑφ' ὧν μετ' οὐ πολὺ διεπεράσθησαν ἐν στόματι μαχαίρας περὶ τοὺς 100 συμποσούμενοι². Τὰ δὲ κρίματα αὐτῶν ἐπέστησαν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων των, τῶν ὁποίων τὴν οἰκτρὰν τύχην εἰκονικώτατα περιγράφει αὐτόπτης τῶν γενομένων, ὁ Μιχαὴλ Οἰκονόμος³, εἰς ὃν δίδομεν τὸν λόγον : «... αἱ ἐκ Μισιτρᾶ καὶ Μπαρδουννοχωρίων γυναῖκες, ὅσαι ἐσώθησαν, ἐξήχθησαν ἔξω τῆς πόλεως, εἰς τὸν Ψηλὸν λεγόμενον Ὠμον πρὸς τὴν πύλην τοῦ Μισιτρᾶ, διεννκίερευσαν ἐκεῖ ὥς ἀγέλαι, ἔκ τε τοῦ ψύχους τῆς πείνης καὶ τῆς νόσου κατατρυχόμεναι, πάσχουσαι καὶ θρηνηθῶς ζητοῦσαι ἄρτιον καὶ ἐνδύματα. Ἀλλὰ τίς εἶχε τότε νὰ τοῖς δώσῃ; ἐν τῷ καὶ αὐτοὶ οἱ στρατιῶται καὶ ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἔνεκεν τῆς ἀνωμαλίας ἐκείνης ἐπασχον ἔλλειψιν; διότι ἔνεκα τῆς εἰδήσεως τοῦ συμβεβηκότος τῆς ἀλώσεως, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς περιεργείας, πλήθῃ μὲν ἐκ τῶν πέριξ συνέρρευσάν ἐκεῖ, παραμελήθῃ δὲ ὁπωσοῦν καὶ παρέλυσεν καὶ ἡ τάξις τῆς τῶν τροφῶν ἀποστολῆς, ἐν δὲ τῇ ἀνωμαλίᾳ καὶ πολυαρχίᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν «δὲν ἐγνώριζε, τὸ δὴ λεγόμενον, τὸ σκυλὶ τὸν ἀφέντη του», τῇ τύρβῃ, τῇ μέθῃ καὶ τῷ θορύβῳ, νὰ γίνῃ τότε ἐν τῷ τόπῳ φροντίς τις γενικὴ καὶ οἰκονομία πρόχειρος ἢ καὶ βραδυντέρα ὁπωσοῦν, δὲν ἦτο δυνατόν· ἀλλὰ τινὲς μὲν, οὓς ἢ ἄς ἔλαβον πρὸς φύλαξιν μετέπεμψαν εἰς τὰ χωρία των. Ἐμειναν δ' ἐκεῖ μόναι αἱ ἄθλῃαι, αἱ ἀσθενεῖς καὶ αἱ μᾶλλον ἀνίκανοι· τούτων τὰς οἰμωγὰς, παρακαλουσῶν τὴν ἐπιούσαν (24^η Σεπτεμβρίου) μετὰ οἰμωγῶν, ἢ νὰ τοῖς δώσουν τροφὴν ἢ νὰ τοῖς φονεύσωσι διὰ νὰ μὴ βασανίζωνται ἀπὸ τὴν πείναν, δίψαν καὶ ψύξιν ἐν ἐπαίθρῳ. Οἱ ὥς ἐν θεάματι συνελθόντες περὶ αὐτὰς περίεργοι, καὶ ἀκούοντες αὐτὰς, οἱ μὲν συγκινούμενοι ὤκτειρον καὶ συνελυποῦντο, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἔλθωσι καὶ εἰς τινα βοήθειαν αὐτῶν δι' ἔλλειψιν μέσων, ἀποστρέφοντες τὸ πρόσωπον ἀνεχώρουν, ἄλλοι δ' οἰκτείροντες ἐγνωμάτευον, ὅτι τῷ ὄντι προτιμότερον αὐταῖς ἦτο νὰ φονευθῶσι, παρὰ νὰ βλέπωσι αὐτὰς οὕτως ἀνηλεῶς πασχούσας, καὶ ἄλλοι σκεπτικοὶ παρετήρουν ὅτι, ἐὰν τὰς μεταφέρουν εἰς τὰ χωρία οὕτως ἀσθενεῖς ἐκ τοῦ λοιμοῦ μεταδοτικοῦ ὄντος, ἐν ἐλλείψει νοσηλείας, δὲν θέλουν δεχθῇ αὐτὰς οἱ χωρικοὶ εἰς τὰς οἰκίας των, καὶ δὲν ἤθελε κατορ-

¹ Φιλήμων, ἔ. ἀ., τόμ. Δ' σελ. 223, κλ.

² Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Ἀπομνημονεύματα, ἔκδοσις τρίτη ὑπὸ Γ. Παπούλια. Ἐν Ἀθήναις 1900, σελ. 82.

³ Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων Ἀγών. Ἐν Ἀθήναις 1873, σελ. 216 κ. ἑ.

θωθῇ ἄλλο, εἰμὴ ἢ τῆς λοιμικῆς νόσον εἰς τὰ χωρία μετάδοσις ἕτεροι προληπτικοὶ ἐξέφραζον καὶ φόβους ἠθικούς, καὶ ἄλλοι ἐγνωμάτενον ἐπὶ τὸ πολιτικώτερον οὗ ἦτον ἴσως ὠφελιμώτερον κατὰ τὰς προκειμένας περιστάσεις νὰ ὑποθαλφθῇ ἢ μεταξὺ Τούρκων καὶ ξαγιάδων φυλετικὴ ἐχθρὰ καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐν δὲ ταύταις ταῖς κατὰ μέρη ποικίλαις σκέψεσι κρίσεις καὶ διαλέξεις, μία φωνὴ ὀξεῖα, ἀγρία καὶ ἐν ἐξάφρῃ ἐπιτακτικὴ ἐνθουσιῶντός τινος στρατιώτου, ἴσως ἀπολέσαντος προσφιλῆ τινα συγγενῆ, ἢ καὶ πλείονας τὴν χθὲς κατὰ τὴν ἄλωσιν καὶ πονεμένου, ἐξεληθοῦσα ἐκ μέσου τοῦ εἰς "Ἁγίον Βλάσην", — ὅπου τῶν ἐκ Φαναρίου καὶ Καρυταίνης Τούρκων τὰ γυναικόπαιδα εἶχον ἐξαχθῇ, — ἐνόηλον πλήθους, ἠκούσθη λέγουσα «Μερίᾱστε, τί τὰς φυλάττε; ξεμπερδεῦτε τας» καὶ εἰς πυροβολισμὸς προκάλεσε χιλίους ἄλλους καὶ συνωδεύθη ἀπ' αὐτούς ὥστε μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἦσαν ἅπασαι ἐν σορῶ νεκραί. Τοῦτ' αὐτὸ ἐξαγριώσαν τοὺς στρατιώτας ἐκίνησεν εἰς μίμησιν καὶ τοὺς μὴ παρενρεθέντας ἐκεῖ, ὥστε μετὰ μίαν ἢ δύο ὥρας ἀπειλέσθη τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰς πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Μισιρᾶ εἰς τὸν "Ψηλὸν Ὠμόν. "Οθεν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπὶ πολλὰς τινὰς ἡμέρας ἔκειτο τὰ πτώματα ἄταφα μένοντα καὶ θέαμα οἰκτρὸν καὶ ἐλεεινόν (ικανοποιοῦν ἄλλως τὸ πνεῦμα τῆς ἐθνικῆς ἐκδικήσεως!)» Καὶ οὕτω παντάπασιν σχεδὸν ἐξωλοθρεύθησαν αἱ μάστιγες ἐκείναι τῆς Πελοποννήσου, αἱ τόσον ἐφέλκονσαι τὰς ἀράς τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς.

Πρὸς τὸ ἀνωτέρω περίπαιγμα, ὅπερ νῦν μεταχειρίζονται πρὸς διασυρμὸν τῶν κατοίκων τοῦ Ντάρρα, παραπλήσιον τὴν φύσιν παροιμιώδη ἐκφρασιν δημοσιεύει² ὁ κ. Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, τὴν ἐξῆς: ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάγῃ ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους τῆς Σαλονίκης, ἀπὸ τοὺς Ῥωμοὺς τῆς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῆς Χαλκίδας, τὴν ὁποίαν παραλαμβάνει ἀπὸ τοῦ περιηγητικοῦ ἔργου τοῦ Jacob Spou³.

¹ Ἐκκλησιδίου πρὸς ΝΔ τῆς Τριπόλεως ἀπέχον ἐν περίπου χιλιόμετρον ἀπ' αὐτῆς, ὅπου ὑπῆρχε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς πολιορκίας τὸ ἐλληνικὸν στρατηγεῖον.

² *Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Τουρκοκρατία*. — Περίοδος πρώτη 1458—1687, τόμ. Γ' σελ. 91.

³ Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ ἔργου τοῦ Spou ἔχει ὥς ἐξῆς: *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675 et 1676 par JACOB SPON, docteur médecin agrégé à Lyon et GEORGE WHEELER gentilhomme Anglois. A Lyon MDCLXXVIII.*

ΚΔ'

Σαράντα Παλουμπιώτες,
 ὀγδόντα καπειαναῖοι,
 ἑξήντα μπουνκουμπάσηδες,
 τριάντα ἀγιουτάντες,
 δώδεκα γραμματικοὶ
 κι' ὁ Διᾶς καὶ ὁ Γιαννιᾶς
 ῥουφῆξαν τὸ αἷμα τῆς Τουρκιάς.

Οἱ Παλουμπιώτες εἴτε Παλουμπαῖοι, οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς μὲν, ἀλλ' εὐάνδρου κώμης *Παλούμπης*, πρωτευούσης τὰ νῦν τοῦ δήμου *Ἡραίας*, ἣτις τὴν γενεὰν τῶν *Πλαπουτιαίων* καὶ τόσους ἄλλους τουρκομάχους ἐξέθρεψε, κατηγοροῦνται ὡς φίλαρχοι, ἀρεσκόμενοι εἰς τίτλους καὶ ἐπιζητοῦντες προνομίας. Ἡ Παλούμπα¹ πυνοικισθεῖσα ὑπὸ Ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν, καθ' οὓς χρόνους καὶ τὰ *Λαγκάδια*, *Μαγούλιανα* καὶ ἄλλαι τῆς Γορτυνίας κῶμαι, δῆλον ὅτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, διετέλει αἰετοτε εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς τοὺς περιρικοῦντας Τούρκους τοῦ Φαναρίου καὶ τοῦ Λάλα, οἱ ὅποιοι παντὶ σθένει ἐπεδίωκον τὴν καταστροφὴν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰς αὐτῶν θελήσεις τῶν ἀετιδέων τῆς Παλούμπας. Ἡ διηνεκὴς αὕτη ἐμπόλεμος κατάστασις ἐξηνάγκαζε τοὺς Παλουμπαῖους, μὴ δυναμένους νὰ ἔχωσιν οὔτε γῆν νὰ καλλιεργήσωσιν, οὔτε ποιμνία νὰ βοσκήσωσι, νὰ ζῶσι φερεσίκως καὶ ἐκ τῆς θήρας καὶ τῶν ἐπιδρομῶν². Ἐπεκράτησε δὲ παρ' αὐτοῖς ἡ συνήθεια νὰ προσαγορεύωσι πάντες ἀλλήλους ἀδιακρίτως διὰ τοῦ καπειάνιε καὶ ἄλλων παραπλησίων ἀρματολικῶν ἐκφράσεων, ἣν συνήθειαν διατηροῦμένην καὶ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐσατύριζον οἱ λοιποὶ Γορτύνιοι διὰ τοῦ

¹ Περί Παλούμπης ἔγραφέ τινα ὁ κ. Ἡλίας Διακόπουλος: *Ἱστορικαὶ σελίδες. Παλούμπα, Διάκος Παλουμπιώτης*. Α'. Παλούμπα, ἐν τῷ περιοδικῷ *Ἑβδομαῖς*, περίοδος Β', ἔτος Ε' ἀριθ. 8 (Ἀθήναι, 20 Φεβρουαρίου 1888), σελ. 1—2. Περί τῆς ὀνομασίας τῆς *Παλούμπας*, παρὲλ' ὅση ἐσημειώσατο ὁ καθηγητὴς κ. Σπ. Λάμπρος: *Ἡ ὀνοματολογία τῆς Ἀττικῆς* κλπ. ἔ. ἀ. σελ. 159 καὶ ἐν ὑποσημειώσει καὶ *Ποταμόν*, ἔ. ἀ. αὐτόθι.

² Παρὲλ. Ἡλ. Διακόπουλον, ἔ. ἀ. σελ. 2.

άνωτέρω περιπαίγματος. — Περὶ τῆς ἐρμηνείας καὶ ἐξελίξεως τῆς λέξεως *καπειτάνιος* θεωροῦμεν ὅλως περιττὸν νὰ πραγματευθῶμεν. *Μπουλούκ-μπασης* εἴτε *Μπουλούμπασης* εἶναι λέξις τουρκικὴ σημαίνουσα τὸν σωματάρχην, ἰδίως δὲ τὸν ἀρχηγὸν ἀτάκτου σώματος (*μπουλούκι* = σπεῖρα, συρφετός· *μπάς* = κεφαλὴ, ἀρχηγός). Ἐπὶ τουρκοκρατίας *μπουλουνκ-μπασηδες* ἐκάλουν συνηθέστατα ἐν Πελοποννήσῳ τοῦλάχιστον τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐξ Ἑλλήνων συγκεκροτημένων ἀτάκτων σωμάτων ἐπιτετραμμένων τὴν καταστολὴν τῆς ζυθοκλοπῆς καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν κακοποιῶν στοιχείων, τοὺς ἄλλους κάπους καλουμένους. Ἐκτριβείσης τῆς σημασίας τῆς λέξεως, ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως *μπουλουνκμπασηδες* ἐκαλοῦντο οἱ δευτερεύοντες *καπειτάνιοι*, οἱ ἡγούμενοι ὀλιγομελοῦς ἐνόπλου ὁμάδος. Ἡ δὲ λέξις *ἀγιονιάντες* (ὀνομαστ. πληθυντικὴ *ἀγιονιάντηδες* ἢ *ἀγιονιάντες*) εἶναι λέξις ἰταλική, *ajutante*, γαλλιστὶ *adjutant*, σημαίνουσα τὸν ὑπασπιστήν, ὅστις πολλάκις ἦτο καὶ γραμματεὺς τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἐννοεῖται οἷκοθεν ὅτι οἱ Παλουμπιώται ἐν ταῖς ἐπιδρομαῖς αὐτῶν οὔτε γραμματεῖς οὔτε *ἀγιονιάντες* εἶχον, ἀλλὰ ταῦτα λέγονται εἰς βᾶρος αὐτῶν ὑπὸ τῶν περιοικούντων.

Ὁ δὲ *Λιάς* καὶ ὁ *Γιαννῆς*, οἵτινες κατὰ τὴν ὑπερβολικὴν ἐκφρασιν τῶν Παλουμπιῶν ἐρρούφηξαν τὸ αἷμα τῆς *Τουρκιάς*, ὅπερ οἱ ἀστυγείτονες αὐτῶν ἐπαναλαμβάνουσιν ἐπὶ χλεύῃ, ἦσαν περίφημοι ἐκ Παλούμπας κλέφτες. Ἰδίως ὁ *Λιάς*, ὁ γνωστότερον *Λάκος Παλουμπιώτης* φερόμενος, ἐγένετο περίφημος διὰ τὰς ὄντως ἥρωϊκὰς πράξεις του. Ὁρμώμενος ἐκ πατρὸς διασήμου κλέφτη εἶχε χρηματίσει σύντροφος τοῦ τρομεροῦ ἐξ Ἀρκαδιᾶς ἄρματωλοῦ *Μέλιου* καὶ εἶτα τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀποσπασθεὶς δὲ αὐτῶν κατήρτισεν ἴδιον στίφος ἄρματωλῶν, μεθ' οὗ ἐπετίθετο πολλάκις κατὰ τῶν Τούρκων καταστάς ἀληθὴς μάλιστα αὐτῶν. Ὅτε τῷ 1806 κατεδιώχθησαν συντόνως οἱ κλέφτες τῆς Πελοποννήσου, ὁπότε κατεστράφησαν ἢ ἐξεπατρίσθησαν πάντες σχεδὸν οἱ ἐπίσημοι αὐτῶν, ὁ *Λιάκος* ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ μετὰ τοῦ *Γιαννᾶ* εἰς τὰ ὄχυρά τῆς Ἀρκαδιᾶς, ἐνθεν μετὰ τοῦ *Μέλιου* συνασπισθέντες διήλυνον τὴν Γορτυνίαν πάντοτε συμπλεκόμενοι μετὰ τουρκικῶν ἀποσπασμάτων, πολλάκις μὲν περικυκλούμενοι ὑπ' αὐτῶν καὶ μόλις διαφεύγοντες, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἀποδεκατίζοντες τοὺς διώκτας των¹. Δημοσιεύομεν δημοτικὸν ᾄσμα

¹ Αὐτόθι ἀρ. 10, (5 Μαρτίου 1888), σελ. 4.

περιγράφον τὴν ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ συνάντησιν τοῦ Λιάκου καὶ Γιαννιά μετὰ τοῦ Μέλίου :

Ἔσμιξε ἔς τὸ Ἀρκαδηρό, ἔς τοῦ Κουβελᾶ τὴ ῥάχη,
ἔσμιξε ὁ Μέλιος κι' ὁ Γιαννιάς κι' ὁ Λιάκο Παλουμπιώτης,
κι' ἕνας τὸν ἄλλονε ῥωτᾷ, κι' ἕνας τὸν ἄλλον λέγει,
ῥωτᾷ ὁ Μέλιος τὸ Γιαννιά, τὸ Λιάκο Παλουμπιώτη
Πές μας, βρέ Λιάκο ἀδελφέ, Γιαννιά μ' ἀγαπημένε,
πῶς ἦρθατε ἔς τ' Ἀρκαδηρό, τὸ Μέλιο τί τὸν θέλτε;
— Μέλιο, Τουρκιὰ μᾶς κυνηγᾷ κι' ὁ Φέζος ὁ Λαλιώτης,
μαζὶ κι' ὁ Χαμουσίτιαγας μ' ὅλους τοὺς Φαναρίτες
καὶ θέλουμε βουλὴ καλή, θέλουμε ὁδηγία. —
Γυρίζει ὁ Μέλιος καὶ τοὺς λέ', κάθεται, τοὺς ὀδηγᾷ
Τραβάτε πρὸς τὴν Πολιανή, ἔς τοὺς Πισινοχωρίτες
κ' εἰς τὰ Πηγάδια μέινετε, ἔς τοῦ Φάσιου τοῦ ὀικοῦ μας,
ὁποῦ ἔναι τόπος δυνατὸς κι' οἱ Πηγαδιῶτες φίλοι
θὰ ῥθῶ κ' ἐγὼ ἀπὸ κονιά, μεντάτι νὰ σᾶς ἐλθῶ¹.

Τὸν ἐνδοξον καὶ γενναῖον τοῦ Λιάκου Παλουμπιώτη βίον ἐπεσφράγισεν ἐνδοξος θάνατος. Ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως, τῇ 27ῃ Μαρτίου 1821 ὁ Θ. Κολοκοτριῶνης πολιορκῶν τὸ φρούριον τῆς Καρυταίνης ἀνεχώρησε περὶ τὸ λυκαυγές, ἵνα καταλάβῃ τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ὅθεν ἐμέλλον νὰ διέλθωσιν οἱ Φαναρίται Τοῦρκοι πορευόμενοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς Τρίπολιν, ἀφῆκε δὲ τὸν Λιάκον Παλουμπιώτην μετ' εὐαρίθμου σώματος, ἵνα κρατῇ ἐν ἀποκλεισμῷ τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐχθρούς. Ὁ Λιάκος Παλουμπιώτης ἠδυνήθη μέχρι τῆς μεσημβρίας νὰ ἐπιτελῇ τὸ ἐπιτετραμμένον αὐτῷ ἔργον τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἀλλ' ἐνῶ ξιφήρης ἀνεπήδα ὑπὲρ μάνδραν τινά, σφαῖρα ἐχθρική πλήττει τὰ λάσια αὐτοῦ στήθη καὶ τὸν ἀφῆκε νεκρόν². — Ὁ Λιάκος Παλουμπιώτης εἶναι ὁ πρῶτος τοῦ ἀγῶνος μάρτυς, κατὰ τὴν ἐκφρασιν γηραιοῦ συμμαχητοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἐκ Καρυταίνης Λουκᾶ Σκουρλέτη³. — Ἡ μνήμη αὐτοῦ

¹ Αὐτόθι σελ. 4 κ. ε. ἐδημοσιεύθη πρᾶλλαγή τοῦ ᾠσματος τούτου.

² Αὐτόθι σελ. 5, πρὸς. καὶ τὸ φυλλάδιον Λιάκος Παλουμπιώτης, ἐκδοθὲν ἄνευ ἀναγραφῆς τόπου καὶ χρόνου ἐκδόσεως ὑπὸ ἄνωμόμου, σελ. 8 κ. ε. Καὶ Φ. Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου Ἀπομνημονεύματα, ἐκδοσις Σταύρου Ἀνδροπούλου, τόμ. Α', σελ. 80.

³ Ἡλ. Διακόπουλος, αὐτόθι.

εἰσέτι τηρεῖται ἀκμαία, συμβεβηκότα δὲ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ βίου συχνὰ φέρονται εἰς τὰ στόματα τῶν Πελοποννησίων. Οἱ δὲ Γορτύνιοι, ὧν τῶν προγόνων ἐπὶ μακρὸν ὁ Λιάκος Παλουμπιώτης ὑπερήσπισε ζωὴν, τιμὴν, περιουσίαν, ἐξεδήλωσαν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην προσηκόντως. Ἀνευρεθέντων κατὰ τὸ 1892 τῶν ὀστέων τοῦ Λιάκου¹, μετὰ δύο ἔτη, τῇ 20 Ἰουλίου 1894, ἐπιβάλλουσα ἐτελέσθη ἐπιμνημόσυνος τελετὴ ἐν Καρυταίνῃ, ὅπου ὑπὸ τὰς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου ἀνηγέρθη εἰς μνήμην τοῦ Λιάκου σῆμα ἐκ μαρμάρου. Κατὰ τὴν ἐπιμνημόσυνον ἐκείνην τελετὴν, καθ' ἣν παρίσταντο ἅπαντες τῆς Καρυταίνης οἱ κάτοικοι καὶ ἄλλοι ἐκ τῆς περιοικίδος Γορτύνιοι, ἐξεφωνήθησαν πατριωτικοὶ λόγοι καὶ ἐψάλησαν ἐπικάϊρα ᾠδαί², ὁ δὲ ἔγγονος ἐκείνου, ὁ κ. Ἡλίας Διακόπουλος, ὑφηγητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἀπήγγειλε τὸ ἐγκώμιον³ τοῦ ἐνδόξου πάππου του. Ὁ υἱὸς τοῦ Λιάκου, ὁ συνταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Βασίλειος Διακόπουλος, κατέβαλε τὴν δαπάνην τοῦ μαρμαρίνου σήματος⁴, ὅπερ ἔκτοτε στεφανοῦται ἐν ἐπιβαλλούσῃ τελετῇ καθ' ἐκάστην 25^{ην} Μαρτίου.

Περίπαιγμα διὰ τοὺς Παλουμπαίους παραπλήσιον πρὸς τὸ ἀνωτέρω, ἀλλὰ πολλῷ συντομώτερον, ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Ἡλ. Διακόπουλος⁵.

ΚΕ'

*Χρυσοβίτοι, Ἀρκουνδόρρεμμα καὶ οἱ Ἀλωνιστιᾶνοι
ἔχουνε κοῖντιουρο μυαλὸ κ' ἡ γνῶσι δὲν τοὺς φτιάγει.*

Τὸ ἑμμετρον τοῦτο περίπαιγμα, δι' οὗ διασύρονται οἱ καταγόμενοι ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων, *Χρυσοβίτοι, Ἀρκουνδόρρεμμα, Ἀλωνιστιᾶνοι*, εἶναι παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς ἐξῆς δύο στίχους τοῦ γνωστοῦ στιχουργήματος *Συμφορὰ καὶ αἰχμαλωσία τοῦ Μωρέως*⁶ τοῦ ποιηθέντος ὑπὸ τοῦ

¹ Λιάκος Παλουμπιώτης, σελ. 10

² Αὐτόθι, σελ. 3 κ. ε. καὶ 14.

³ Αὐτόθι, σελ. 4 κ. ε. ὅλος ὁ λόγος.

⁴ Αὐτόθι, σελ. 3.

⁵ Ἐν. ἁ. ἀρ. 8, σελ. 2.

⁶ Ὁ πλήρης τίτλος τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1800, ἣν ἔσχομεν ὑπ' ὄψιν ἔχει ὡς ἐξῆς: *Συμφορὰν τε ἄλωσιν Μωρέως καὶ ἄλλας ὑποθέσεις ἐνέχουσα στιχολογία. Σύνθεμα Μάνθου Ἰωαννίτου. Ἐνετίησιν αὐτῶν παρὰ Πάνη Θεοδοσίῳ. 8ον.*

κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων, τῷ 1715, αἰχμαλώτου αὐτῶν Μάνθου Ἰωάννου Ἰωαννίτου:

Χρυσόβιστος, Ἀρκουδόρρεμμα καὶ οἱ Ἀλωνιστιῶνοι,
Ποῦ ἦσαν ὅλοι τοὺς τρεῖς καὶ γινῶσι δὲν τοὺς φθάνει¹,

καὶ ἐπάγεται ὁ στιχοπλόκος ἀμέσως μετὰ ταῦτα:

Διακόσιοι συμμαζέχθησαν τὸν Τούρκον νὰ πατήσουν,
Μὰ δὲν τοὺς ἀπαράτηκαν ὀπίσω νὰ γυρίσουν.

Οἱ στίχοι οὗτοι ἀναφέρονται εἰς μίαν ἐκ τῶν μᾶλλον γενναίων πράξεων ἐξ ὧν ἡ Ἀρχαδικὴ ἱστορία διασώζει. Κατὰ τὴν κατάληψιν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου, τῷ 1715, ὑπὸ τῶν Τούρκων, πεσόντων τῶν ὀχυρῶν φρουρίων τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου πᾶσα ἡ λοιπὴ χώρα διαπρεσβευσμένη ὑπετάσσεται ταῖς Ὀθωμανοῖς ἢ ἀσήμενον ἀντίστασιν παρενέβαλλε. Οἱ Γορτύνιοι ἀποστείλαντες τρεῖς τῶν ἐπιστῆμων αὐτῶν, τὸν Καπετὰν Χρονᾶ, τὸν Θανάση Κουλᾶν καὶ τὸν Σύντυχον, ὁμολόγησαν ὑποταγὴν καὶ πίστιν εἰς τὸν Σουλτάνον². Ἐν τούτοις ὁ Μπότσικας Κολοκοτρώνης, ὁ μικρὸς καὶ μαυρουδερὸς υἱὸς τοῦ Δήμου Κολοκοτρώνη καὶ ἑγγονος τοῦ οἰκείως ὑποταχθέντος Καπετὰν Χρονᾶ, ἔχων παρὰ τὸ πλεονέκτημα τοῦ πατέρα αὐτοῦ Δήμου, φλεγόμενος ὑπὸ φιλοπάτριδος αἰσθήματος καὶ οἶονεῖ αἰσχυρόμενος διὰ τὴν ἐκούσιον ὑποταγὴν τῶν πατριωτῶν αὐτοῦ, συλλαμβάνει τὸ πατριωτικώτατον ὅσον καὶ παράτολμον σχέδιον νὰ προσβάλῃ, ἐξακισχιλίους Τούρκους κατηυλισμένους παρὰ τὸν πύργον τοῦ Ντάρκ. Συναθροίζει 200 περίπου ἄνδρας ἐκ τῶν πέριξ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Λιμποβισίου χωρίων καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐννοεῖται ὅτι, πλὴν τοῦ Μπότσικα, τοῦ Δήμου καὶ ὀλίγων ἄλλων ὡς ἐκ θαύματος διασωθέντων, πάντες κατεσφάγησαν³, ἀλλ' ἡ πράξις αὐτῶν

¹ Στίχ. 346—8

² Τάκη Κανδηλώρου Ἱστορία τῆς Γορτυνίας σελ. 121.

³ Διάλογος Θ. Κολοκοτρώνη μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κολίνου, ἐν τῷ Ἱστορικῷ Δοκιμίῳ Ι. Φιλήμονος, τόμ. Γ' σελ. 414. Λήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1836, ἐπαγόρευσε Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, ἐν Ἀθήναις 1846, σελ. 4 κ. ἐ. Αὐτόθι σημειοῦνται 300 οἱ ἀποτελοῦντες τὸ σῶμα τοῦ Μπότσικα Κολοκοτρώνη, μεθ' οὗ ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐξάκισ χιλίων Τούρκων εἰς τοῦ Ντάρκ τὸν Παλιόπυργον.

Πρβλ. καὶ Τάκη Κανδηλώρου Ἱστορία Γορτυνίας σελ. 122 κ. ἐ.

ἀρμόζει ἑσσεῖ νὰ μνημονεύηται ὡς ὕψιστον σημεῖον φιλοπατρίας καὶ ἡρωϊσμοῦ.

Διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην οἰκτεῖρει ὁ Μάνθος τοὺς κατοίκους τῶν ἀνωτέρω χωρίων, οἱ δὲ στίχοι αὐτοῦ κατέστησαν κατ' ὀλίγον μετατραπέντες παροιμιώδεις, διότι δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ στιχοῦργημα τοῦ Μάνθου ἦτο ἐκ τῶν φιλτάτων ἀναγνωσμάτων τῶν δαυλευόντων πατέρων ἡμῶν, οὐκ ὀλίγας διὰ τοῦτο ἀριθμῶν ἐκδόσεις¹, καὶ ὅτι ῥαψῳδοὶ περιερχόμενοι ἤδον τοῦτο ὑπερβάλλοντες ἅμα τὰς ἐν αὐτῷ ἐκτεθειμένας τουρκικὰς ὁμότητας, ἵνα οἱ ἀκούοντες δοῦλοι παρηγορῶνται ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ, ὅτι ἥττονα τῶν πατέρων αὐτῶν ὑφίστανται κακὰ.

ΚΣ'

Ἀπ' τὴ χώρα Στεμνίτσα
 σιὸ Γιάσι τὸ χωριό,
 ἀπὸ μένα τὴ Μηλιά
 σὲ σένα τὸ Γιάννη,
 ποῦ φορεῖς τὸ μαῦρο φέσι.
 Μᾶς γυρεύουν τὴ Γκορτζιά
 ἀπ' τοῦ κάστρου τὸ μαχαλᾶ,
 κ' ἔχει σπίτι ὁ γαμπρός,
 πῶχει σύγκολλα τὸ λόγγο,
 πῶχει σύγκολλα τὸ φοῦρνο,
 σύγκολλα καὶ τὸ ποτάμι.
 Στεῖλὲ μας γραφὴ μὲ κρίσι.
 Σοῦ φιλῶ χέρια καὶ πόδια
 κ' ἡ Γκορτζιά σὲ προσκυνάει.

Τὸ περίπαιγμα τοῦτο φέρεται ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς. Στεμνιτσιώτισσα δῆθεν, Μηλιά ὀνόματι, ἐπιστέλλει πρὸς τὸν ἐν Γιάσι (= Ἰασίῳ) συζυγόν

¹ Πρὸς Κ. Σάθα Νεοελληνικὴ Φιλολογία σελ. 595. Κατὰ τὰς ἡμετέρας μελέτας περιέτυχον ἡμῖν αἱ ἐξῆς ἐκδόσεις: τοῦ 1800, 1803, 1809, 1814, πᾶσαι ἐκτυπωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐν Βενετίᾳ Πάνου Θεοδοσίου. Ἡ τελευταία ἐκδοσις, τοῦ 1814, ψευδῶς εἴτε ἑσφαλμένως σημειοῦται ὡς πρώτη ἐκδοσις. (Πρὸς Παπαδοπούλου-Βρετοῦ Νεοελληνικὴ Φιλολογία, τόμ. Β', σελ. 111). Ὁ Γεώργιος Ζαβίρας (Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, ἐκδοσις Γ. Κρέμου, ἐν Ἀθήναις 1872, σελ.

της *Γιάννην*, ἀγγέλλουσα αὐτῷ προσενεχθὲν συγγέσιον διὰ τὴν κόρην της *Γκοριζιά*, ἐκθέτουσα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ οἴκου τοῦ προκειμένου γαμβροῦ, ὅτι δὴλα δὴ ἔχει σύγκολλα (=πλησίον) τὸ λόγγο, τὸ φοῦρνο καὶ τὸ ποτάμι, ζητεῖ ἀπάντησιν (=γραφὴ μὲ κρίσι) ἀσπαζομένη ἐπιχαρίτως τὸν σύζυγόν της σιὰ χέρια καὶ σιὰ πόδια.

Θέλοντες οἱ περίοικοι τῆς *Στερνίτσης* νὰ ἀποδώσωσι εἰς τοὺς κατοίκους ταύτης καὶ μάλιστα εἰς τὰς γυναῖκας ἑλλειψιν ἀναπτύξεως καὶ βλακίαν παρέστησαν τὴν *Μηλιά* νὰ ἐπιγράφῃ τὴν ἐπιστολὴν: ἀπὸ τῆς χώρας *Στερνίτσα* σιὰ *Γιάσι* τὸ χωριό¹, νὰ νομίζῃ δὴλον ὅτι τὸ *Ἰάσιον* χωρίον ἀπέναντι τῆς χώρας *Στερνίτσας*· χαρακτηριστικὸν δὲ τοῦ ἀνδρός της ν' ἀναφέρῃ ὅτι φορεῖ μαῦρο φέσι. Τὸ ὄνομα *Γκοριζιά* ὡς βαπτιστικὸν δὲν ἀπαντᾷ ἐν *Στερνίτση*, οὐδ' ἀλλαχοῦ, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀλλ' ἀπεδόθη εἰς τοὺς *Στερνιστιώτας* ὑπὸ τῶν περιόικων αὐτῶν, ἵνα παραστήσωσι τούτους τόσοι ἀφιλοκάλους, ὥστε νὰ δίδωσιν εἰς γυναῖκας τὸ ὄντως ἀπαίσιον ὄνομα *Γκοριζιά* τὸ δυνάμενον καὶ τὸν ἥκιστα νευρικὸν νὰ ἐξεγείρῃ. — Ὁ *Μαχαλᾶς* τοῦ κάστρου εἶναι ἡ ἑτέρα συνοικία τῆς *Στερνίτσης* καλουμένη οὕτω, διότι κεῖται ἐπὶ λειψάνων, καταφανῶν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος², φρουρίου φραγκικοῦ, εἰμὴ τῆς ἀρχαίας *Ὑψοῦντος*, διότι κατὰ τινὰς³ ἡ *Στερνίτσα* κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως, ὅπως τὸ ὄρος *Κλεινίτσα*, ἐπὶ τῆς ΝΑ πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ἱδρύται ἡ *Στερνίτσα*, εἶναι κατὰ τινὰς⁴ τὸ ὑπὸ τοῦ *Παυσανίου* μνημονευόμενον⁵ ὄρος *Ὑψοῦς*.

N. A. ΒΕΗΣ

438—9) ἀναφέρει ὀνομαστικῶς ἐκδοσιν τοῦ 1765 παρὰ τῷ αὐτῷ Πάνω Θεοδοσίῳ, *Ἐνετίῃσι*. Ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἃ ἀξιόπιστον ἄτομον ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς, ἐναπόκειται ἐκδοσις τοῦ στιχυργήματος τοῦ Μάνθου ἐκτυπωθεῖσα αὐτόθι ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ τυπογραφείου ὁ *Φοῖνιξ* 1839· δὲν ἠδυνήθημεν ὅμως νὰ ἴδωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ταύτην.

¹ Οἱ πρό τῆς ἐπαναστάσεως πρόγονοι ἡμῶν ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἐπιστολῶν συνείθιζον πολλάκις νὰ σημειώνωσι καὶ τὸν τόπον ὅθεν ἡ ἐπιστολή, οὕτω ἔγραφον: ἐκ *Στερνίτσας* εἰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ μου Α. . . εἰς *Κωνσταντινούπολιν* κλ.

² Ἀθαν. Παπαχριστοπούλου *Τριχολωνικά*. Ἐν Ἀθήναις 1889, σελ. 34.

³ Αὐτόθι, καὶ σελ. 21.

⁴ Αὐτόθι. *Γεω. Βογιατζῆ Περὶ ἡγήσεως κατὰ τὴν ἐλαρχίαν Γορτυνίας*, ἐν τῷ περιοδικῷ *Βύρων*, τόμ. Α' σελ. 50.

⁵ Ἀρχαδικά, XXXV. 7.